

Nyugat-Baranya közösségi tevékenységeinek
történeti feltárása a 19. század közepétől napjainkig

**NYUGAT-BARANYA KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉGEINEK
TÖRTÉNETI FELTÁRÁSA A 19. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL
NAPJAINKIG**

Nyugat-Baranya közösségi tevékenységeinek történeti feltárása a 19. század
közepétől napjainkig

© 2021, Baranya Megyei Önkormányzat

Szerzők:

Dr. Őri László

Dr. Haffner Tamás 

Dr. Zádori Iván

Gyimesi Viktor

Dr. Nemeskéri Zsolt

Szakmai lektorok:

Dr. Krisztián Béla

Dr. Szécsi Gábor

Nyelvi lektor:

Dr. Nagy Anna

Fényképek:

Hámori Gábor

Mánfai György

Dr. Zádori Iván

ISBN 978-963-7187-40-7

Kiadja a Baranya Megyei Önkormányzat

Felelős kiadó: Dr. Őri László

Tipográfia, tördelés: DePress Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Mike Hanna

Minden jog fenntartva!

A munka a szerzők előzetes írásbeli engedélye nélkül nem reprodukálható.

A kötet a „Baranya kincsei” című TOP-5.3.2-17-BA1-2020-00002 azonosító számú
projekt keretében készült.

Tartalom

Bevezetés	9
Civil társadalom és nonprofit szektor.....	13
Szigetvári járás: történeti áttekintés	18
Közösségi tevékenységek Szigetváron a 19. század második felétől 1990-ig	25
Közösségi tevékenységek Szigetvári járás településein a 19. század második felétől 1990-ig.....	33
Szentlőrinci járás: történeti áttekintés.....	38
Közösségi tevékenységek Szentlőrincen a 19. század második felétől 1990-ig.....	42
A közösségi tevékenységek Szentlőrinci járás településein a 19. század második felétől 1990-ig.....	46
Napjaink közösségi tevékenységei Baranya megyében és Nyugat-Baranyában	51
Civil társadalom a Szigetvári járásban	59
Civil társadalom a Szentlőrinci járásban.....	66
Helyi értékek, cselekvő közösségek.....	73
Kincses Nyugat-Baranya.....	75
Közösségi értékek Nyugat-Baranyában	85
Közösségi tevékenységek aktuális trendjei, tendenciái	98
Összegzés és jövőkép	103

Lectori salutem!

Üdvözllet az Olvasónak!

Baranya a földrajztudósnak hegyeket, geológiai képződményeket, vízgyűjtő területeket jelent, a közgazdásznak piacot, fejlesztési régiót, a történésznek nemzeti múltunk hősi helyszíneit, az állami hivatalnoknak közigazgatási egységet... és folytathatnám a sort. Baranyát sokféle módon nézhetjük térben és időben, múltban és jelenben. Sok arca van, mégis egységes az itt élő emberek történelmi sorsközössége, és természetet alakító munkája révén. Közösségei által lett Baranya az évszázadok során több, mint közigazgatási egység; több, mint domborzati térkép; több, mint intézmények sokasága...

A közös cél, a közös munka, a közös siker hatalmas szellemi, érzelmi energiákat képes megmozgatni. Jobb életérzést, tartalmasabb emberi kapcsolatokat teremt, és hosszútávon pozitív összetársadalmi változásokat idézhet elő. Az alulról építkező, öntevékeny közösségek a társadalmilag hasznos értékrendet segítik megjeleníteni, megerősíteni. A mai világban ezek a közösségi létből és tevékenységből fakadó értékek kincset érnek, ha tisztában vagyunk a jelentőségükkel. Szívesen illettük Baranyát a „kincses” jelzővel, amikor természeti, kulturális értékeit, épített örökségét, történelmi múltját dicsérjük. A „kincses” jelző megilleti Baranyát az értékteremtő közösségei révén is. Ezek a közösségek képesek tovább gyarapítani megyénk hagyományozott örökségét, és életképességükkel dinamikát, színt, vállalkozókészséget generálnak abban a társadalmi közegben, amelyben működnek.

Ez a kiadvány, amelyet a Kedves Olvasó most a kezébe vehet, Baranya nyugati fekvésű járásainak „kincseit” – közösségeit, tevékenységeiket – kutatja. A történelmi előzmények feltárásával, a jelen állapotok bemutatásával, és a jövőkép felvázolásával a szerzők számba veszik Nyugat-Baranya „aranytartalékait”, emberi erőforrásait: a tudás, a tapasztalat, a tenniakarás gyűjtőpontjait, társadalmi bázisait. Ez a kiadvány megismertet bennünket azzal, amit eddig nem tudtunk Nyugat-Baranyáról. Segít nekünk abban, hogy jobban megismerjük, emberközelbe hozzuk ezt az örökké változó, gazdagodó – szülőföldet, otthont, munkát, közösséget, gyökereket, ősoket és jövőt adó – Baranyát...

dr. Őri László
Baranya Megyei Önkormányzat
Közigyűlésének elnöke

2021. január

Bevezetés

Baranya megye közigazgatási egység a Dél-Dunántúlon. Északról Tolna megye, északnyugatról Somogy megye, keletről Bács-Kiskun megye és a Duna, délről pedig a Dráva és Horvátország határolja. Területe 4429,60 km², népsűrűsége 89,5 fő/km², lakossága 360 704 fő. Baranya megye területén egy megyei jogú város (Pécs), 13 város, 301 település és 10 járás található. A megye településeinek több mint kétharmada ötszáz lakosnál kisebb lélekszámú település. A megye lakosságának fele a megyeszékhelyen és környékén él.

Magyarországnak e festői szépségű területe nemzeti múltunk jelentős történelmi emlékeit őrzi. Bárhol járunk a megyében, mindenhol megtalálhatóak a korábbi történelmi korok emlékei; a római települések romjaitól kezdve a középkori várakig, a török dzsámitól a főúri kastélyokig, az ormánsági talpas házaktól a festett fakazettás templomokig. Baranya megye nem csak történelmi emlékekben, kulturális hagyományokban gazdag, hanem természeti adottságai, földrajzi és éghajlati viszonyai, a változatos növény- és állatvilága kedvező körülményeket nyújtott régen, és nyújt ma is az itt élő emberek számára. A megye északi része hegyes, dombos vidék. Ez a táj, a szépsége mellett gazdag ásványi lelőhely, egybefüggő erdőterületeivel és különleges élővilágával a táj- és vadvédelem egyik hazai bázisa. A megye déli és keleti része nagyrészt síkság jelentős árterülettel.

Baranya már az őskorban is lakott volt. Évszázadokkal később a Római Birodalom részeként Alsó-Pannóniához tartozott. A korai középkorban

Szent István király államszervező munkája során kiépült vármegyerendszer egyik területi egysége Baranya vármegye lett, Baranyavár központtal. A későbbi évszázadokban a püspöki székhely rangjával, és az első magyar alapítású egyetemmel rendelkező Pécs vált a vármegye, és Dél-Dunántúl igazgatási, kulturális, gazdasági központjává. A 16. század közepén a döntően magyarok lakta, virágzó gazdasággal, jelentős kulturális és vallási intézményekkel rendelkező vármegye egésze a török hódoltság alá került, és csak 17. század második felében szabadult fel a török uralom alól. Az újraszerveződő vármegye hamarosan egy többnemzetiségű, magyarok, németek, horvátok és szerbek által lakott területté vált. Az itt együtt élő népcsoportok gazdálkodása, a társadalmi, kulturális sajátosságai kölcsönösen hatottak egymásra és jelentősen befolyásolták a térség későbbi fejlődését. Ez a szimbiózis ma is meghatározó módon alakítja a megye gazdasági, társadalmi és kulturális arculatát.

Ebben a kiadványsorozatban arra vállalkozunk, hogy Baranya megye közösségi múltját feltárjuk a 19. század közepétől napjainkig. A 19. század előtt is voltak közösségek, amelyek befolyásolták a kor közéletét és a társadalmi változásokat. Azonban a 19. század közepe fordulópontot jelentett, mert az ipari forradalmat követő gazdasági fejlődéssel és a polgárosodással egyidejűleg megjelentek a mai értelemben vett civil közösségek, amelyek egyre hangsúlyosabb társadalmi szerephez jutottak.

A Pécsi Helyi Akciócsoport igen jelentős munkát végzett 2019 közepéig Pécs közösségi tevékenységeinek feltérképezésével. E négy kötetből álló sorozatban a megyeszékhelyen kívüli közösségi tevékenységek vizsgálata kerül a középpontba, az alábbi területi lehatárolás szerint:

- **Észak-Baranya:** Hegyháti járás, Komlói járás, Pécsvárad járás, Pécsi járás
- **Kelet-Baranya:** Mohácsi járás, Bólyi járás
- **Dél-Baranya:** Siklósi járás, Sellyei járás
- **Nyugat-Baranya:** Szentlőrinci járás, Szigetvári járás

Vizsgálatunk alapvető területi egysége a járás. A Magyarországon 2013. január 1-jétől közigazgatási, területi egységként újra működő járások sok évszázados múltra tekintenek vissza. 1983 és 2012 között azonban nem léteztek: ebben az időszakban a korábbi járások területét nagyjából lefedő területi egységek a város- és nagyközségek környékei (1984–1990), illetve a kistérségek (1994–2012) voltak.

Baranya megye járásainak határai, hasonlóan a megyehatárokhoz, az elmúlt évszázadokban gyakran változtak. Az elsődlegesen közigazgatási célokat szolgáló járások határai sok esetben a természeti, gazdaság-földrajzi határokat követték, nem egyszer néprajzi, kulturális csoportokat, közösségeket választva el egymástól. A járások működését a múltban is a legjelentősebb települések határozták meg. Ezek, mint közigazgatási központok, erősen befolyásolták a járás kisebb településeinek gazdasági, társadalmi, kulturális viszonyait.

Jelen kiadványunk a Nyugat-Baranyát alkotó Szentlőrinci és Szigetvári járások közösségeinek tevékenységét történetiségében tárja fel. A múltbeli és a jelenkori közösségek sajátosságait elemezzük és mutatjuk be formálódásukat. Kutatási eredményeink alapján megkíséreljük felvázolni a térség, Nyugat-Baranya közösségeinek jövőképét, a társadalmi hasznosság és fejlődőképeség szempontjából.

Civil társadalom és nonprofit szektor

A közösségi tevékenységek, mint társadalmi-gazdasági folyamatok sokszorosan összetettek. Ebből fakadóan időnként nem egyértelmű fogalmakkal, definíciókkal találkozhatunk e témakör vizsgálatánál. Ezért indokolt egy rövid áttekintés.

A 2011. évi CLXXV. Tv. 2.§ (6.) meghatározza a civil szervezet fogalmát, amely alapján civil szervezetnek tekinthető a civil társaság¹ a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület (a párt kivételével) és az alapítvány. Amennyiben intézményesült és formalizált módon működő szereplőről van szó, nonprofit szervezetnek tekinthető. A KSH alapján a nonprofit szervezeteket jellegük szerint három típusba soroljuk. Klasszikus civil szervezetnek tekintjük a magánalapítványokat, egyesületeket; az érdekképviseltek csoportjába tartoznak a köztestületek, szakszervezetek, a szakmai munkáltatói érdekképviseltek és az egyesülések, míg az egyéb nonprofit szervezetekhez soroljuk a közalapítványokat és a közhasznú társaságokat.² A nonprofit szervezetek lehatárolásánál használt három kulcsfontosságú kritérium Kuti Éva *Hívjuk talán nonprofitnak...* című tanulmányában a következő:

1. A profitszétosztás tilalma. *A szervezeteket nem profítcélok vezérlik, ezért nem tartoznak a piaci szektorhoz, működésük nem annak logikáját követi.*

2 A civil társaság olyan civil szervezeti forma, amelyet természetes személyek, - legalább két fő - hozhatnak létre nem gazdasági érdekű közös céljaik megvalósítására, közösségi célú tevékenységük összehangolására. A civil társaság vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozható, nem jogi személy, valamint a társaság létrehozása nem igényel bírósági, vagy hatósági bejegyzést, regisztrációt.

3 <https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz32.html>

Nem kizárt ugyan, hogy akár vállalkozási, akár alaptevékenységükkel nyereségre tesznek szert, de azt semmiképpen nem osztják szét a tagok, alapítók, vezetők és támogatók között, hanem eredeti céljaik elérése érdekében használják fel.

2. Működési autonómia és szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól. A nonprofit szervezetek közvetlenül nem függenek a kormányzattól, nem tagolódnak be az állami szektorba. Ez nem zárja ki, hogy közfeladatokat vállaljanak át, kormányzati megrendeléseket kapjanak és állami támogatásokban részesüljenek, de sem jogilag, sem intézményesen nem tartozhatnak az állami szférába. Saját irányító és döntéshozó testületük van, tevékenységük fölött a kormányzati szervezetek csupán törvényességi ellenőrzést gyakorolhatnak.

3. Intézményesültség, önálló jogi személyiség. Nonprofit szervezetnek csak a hivatalosan bejegyzett, bizonyos mértékben intézményesült szerveződések minősülnek, amelyek tudatosan kialakított, dokumentumokban rögzített belső szerkezetnek és működési szabályzatnak megfelelően tevékenykednek. A teljesen informális, rövid élettartamú, laza belső szerkezetű vagy vezetésű szervezetek nem tekinthetők a nonprofit szektor részének. Ez tehát a három legfontosabb határvonal, amely a nonprofit szektort a piaci, a kormányzati és az informális szférától elválasztja. Sajnos már ez a rendkívül leegyszerűsített meghatározás is igen sok vitára ad okot, a szektorok között kirajzolódó határvonalak korántsem élesek.³

3 A nemzetközi definíciós keretrendszer (Salamon-Anheier, 1995, 36-38. old.) további elemei az Önkéntesség, öntevékenység, a közhasznúság, a közjó szolgálata, a pártpolitikai

A fentiek figyelembevételével elemzésünk során a KSH kategóriarendszerét, ezen belül is elsősorban a klasszikus civil szervezetnek tekintett társadalmi szervezeteket, a magánalapítványokat és az egyesületeket.

A világ különböző részein, így hazánkban is a 19. század második felétől figyelhető meg a mai értelemben vett nonprofit szervezetek megjelenése. Azok a társadalmi formációk, amelyek a mai értelemben vett modern civil jelleget hordozzák már jóval a 19. század előtt megjelentek. A közösségeken belüli, illetve közösségek közötti jószág- és szívességáramlás, a jótékonykodás, a segítségnyújtás, az önkéntesség az emberi közösségek céljaiban gyökereztek. A hasonlóan gondolkodók, a hasonló tevékenységeket folytatók közös érdekeinek képviselőit, a közös problémák öntevékeny megoldására, a helyi közösségek szellemi és anyagi gyarapodására szerveződtek a társadalmi csoportok. A történelmi Magyarországon az egyházak és a szerzetesrendek, az arisztokrácia tagjainak és más világi donátoroknak az alapítványai, a városi polgárság, iparos réteg érdekvédelmi, jótékonyági szervezetei valós társadalmi igények kielégítésére fokozatosan jöttek létre. Ez a folyamat a Magyar Királyság első évszázadaiban jelentős mértékben nem különbözött az európaiaktól. A későbbiekben komoly akadályokat jelentett az alulról jövő kezdeményezésekkel szemben az erősen centralizált és hierarchikus politikai berendezkedés, a nyugat-európaihoz képest elmaradott gazdasági, társadalmi viszonyok, a fejlődéshez szükséges anyagi és szellemi erőforrások szűkössége. A török uralom hatalmas anyagi, szellemi

tevékenység kizárása, valamint az az egyházi szervezetben zajló hitéleti tevékenység kizárása is.

pusztítást végzett az országban, a közösségek önszerveződésére nem volt lehetőség a hódoltság területén. A Királyi Magyarországon és Erdélyben a fejlődési folyamatok nem álltak meg, de fejlett polgárság híján az önkéntes szerveződések is csökevényesek maradtak, és nem tudták betölteni a társadalom immunrendszerének szerepét a külső megszállással és belső elnyomással szemben. Nem alakulhattak ki „a szabadság kis körei”, nem bontakozhatott ki az a társadalmi hatásokat kiváltó állampolgári öntevékenység, amely a modern nyugati társadalmakban a fejlődés egyik motorja volt.⁴ A török hódoltság után egészen a reformkorig a Habsburg-uralom, a feudális viszonyok megmerevedése, a gazdasági fejlődés, az iparosodás elmaradása, valamint a lassan és nehezen formálódó polgárság jellemezte a közösségi, társadalmi mozgásfolyamatokat. A reformkor felszabadultabb politikai légkörében az állampolgárok önkéntes szerveződése is új lendületet kapott. Az egyesületek, olvasóköri, kaszinók, irodalmi társaságok fontos bázist jelentettek az ország iparosítását, a feudális jogrendszer felszámolását és a nemzeti függetlenséget zászlajára tűző reformmozgalom számára.⁵

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően súlyos politikai, gazdasági, társadalmi visszaesés következett be az ország fejlődésében. A 19. század második felében, a kiegyezéssel teremtődtek meg azok a gazdasági, társadalmi feltételek, amelyek a liberálisabb szabályozással tágabb teret engedtek az alapítványi és egyesületi életnek. Szakmai szervezetek, olvasóköri, jótékonyági szervezetek, önkéntes

4Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak... A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998 <https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf> 13. p.

5 Uo. 15. p.

tűzoltó egyesületek, klubok, kaszinók, temetkezési egyletek, segélyszervezetek, egyházi szervezetek, társalgókörök sokasága kezdte meg működését a kiegyezés után. Az egyre inkább kibontakozó közösségi és egyesületi élet egyik lényeges mozgatórugója a társadalmi igényekre, szükségletekre történő reagálás. Különösen ott, ahol nem volt jelentős állami szerepvállalás, és a piaci szereplők sem kínáltak megoldásokat a felmerülő közösségi szükségletekre. Ebben az időszakban már jól megfigyelhető: a közösségi tevékenységek jellege és a nonprofit szerepvállalás jelentős mértékben függ az állami és a piaci szereplők, valamint a nonprofit szervezetek közötti „munkamegosztás” jellegétől, az állami, kormányzati prioritások és preferenciák rendszerétől, valamint a folyamatosan jelentkező társadalmi igényektől és szükségletektől. Ezeken a tényezőkön túl a gazdaság fejlettsége, a társadalom rendelkezésre álló, „szabad” anyagi források is lényeges hatást gyakorolnak a társadalmi önszerveződésre és közösségi életre: gazdasági kibontakozás esetén a társadalom nagyobb erőforrásokat rendelhet a civil társadalom működéséhez.

A civil társadalom jelentős fejlődésének és egyre intenzívebb kibontakozásának eredményeképpen 1878-ban már 1917 szervezet működött Magyarországon, az 1862-ben nyilvántartott 319 szervezettel szemben.

Szigetvári járás: történeti áttekintés

A Szigetvári járás 2013-tól Baranya megyéhez tartozó járás, székhelye Szigetvár. Területe 656,76 km², népessége 25 451 fő, népsűrűsége 39 fő/km² volt a 2012. évi adatok szerint. Egy város (Szigetvár) és 44 község tartozik hozzá. (10421 fő) A járás lakosságának 42%-a a járás központjában, Szigetváron él. A járás legkisebb települése Szörény, 65 lakossal. A Szigetvári járás a járások 1983-as megszüntetése előtt is létezett, és székhelye az állandó járási székhelyek kijelölése (1886) óta mindvégig Szigetvár volt. A Szigetvári járás 1950 előtt Somogy megyéhez tartozott. A járás települései a következők:

A Szigetvári járás települései	Rang	lakosság (fő)
Szigetvár	város	10772
Mozsgó	község	1043
Hobol	község	985
Szentlászló	község	843
Kétújfalu	község	673
Nagydobsza	község	668
Nagypeterd	község	649
Dencsháza	község	591
Somogyapáti	község	501
Somogyhárság	község	434
Almamellék	község	428
Boldogasszonyfa	község	426

Csertő	község	403
Szentegát	község	396
Rózsafa	község	368
Endrőc	község	353
Nagyváty	község	341
Somogyhatvan	község	334
Zádor	község	325
Patapoklosi	község	322
Teklafalu	község	317
Botykapeterd	község	312
Gyöngyösmellék	község	283
Merenye	község	270
Somogyviszló	község	252
Nemeske	község	244
Nyugotszenterzsébet	község	243
Kisdobsza	község	238
Ibafa	község	237
Szulimán	község	216
Basal	község	202
Bánfa	község	187
Molvány	község	182
Vásárosbéc	község	178
Katádfa	község	176
Tótszentgyörgy	község	166
Pettend	község	149

Kistamási	község	135
Várad	község	111
Bűrös	község	97
Csebény	község	94
Almáskeresztúr	község	83
Magyarlukafa	község	81
Horváthertelend	község	78
Szőrény	község	65

A járás története szorosan összekapcsolódik a járási székhely Szigetvár történetével. A település és környéke a régészeti leletek alapján már a korai történeti korokban is folyamatosan lakott volt. Zygeth névalakban a 14. század végén, 1391-ben bukkan fel először az írott forrásokban. Az Almáspatak mocsarai között álló szigetre az Antimus-család által épített várra és a mellette létrejövő mezővárosra a 15. századtól vannak feljegyzések, adatok. A szigetvári uradalom és település, bár közlekedési szempontból fontos utak mellett helyezkedett el, a csak részleges városfunkciót ellátó mezővárosok közé tartozott a dél-dunántúli régióban. A hasonló adottságokkal rendelkező szomszéd városok (p. Babócsa és Kálmáncsehi), illetve a már akkor is fontos regionális gazdasági, társadalmi és kulturális szerepeket betöltő Pécs mellett nem tudott érvényesülni és jelentős fejlődést elérni.⁶ A viszonylagos elmaradottsága és a környező mezővárosokhoz képest lassabb fejlődése a település kedvezőtlen földrajzi

6 Kiss Gergely: Középkori századok. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szigetvár Város önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár, 2006, 43. p.

adottságaival, a mocsaras fekvésével magyarázható. Ez a helyzet azonban a Mohácsot követő évtizedekben jelentősen megváltozott. Szigetvár látványos fejlődésen ment keresztül, lakossága jelentősen megnőtt, és a 16. század közepére Dél-Dunántúl legfontosabb oppidumává növekedett.⁷A vár és a város 1473-ban az enyingi Török család birtokába került. Erődítménnyé történő kiépítését Török Bálint kezdte meg az 1530-as években. A vár és a település mocsaras környezete a török fenyegetettséggel szemben komoly helyzeti előnyt és jó védhetőséget biztosított Szigetvárnak. A település Pécs 1543-as eleste után vált stratégiai kulcsfontosságúvá, a török által egyre inkább fenyegetett dunántúli részek védőbástyájaként. Szigetvár 1543-ban királyi birtokba került, megerősítése tovább folytatódott. A több mint 20 éven keresztül folyamatosan kiépülő dél-dunántúli végvárrendszer legfontosabb elemeként sikeresen állt ellen a rendszeresen ismétlődő török támadásoknak. Szigetvár központi szerepének megerősödése mellett a környék lassan elnéptelenedett: a környező falvak lakosságának egy része a török fenyegetés, valamint az egyre fokozódó adóterhek és beszolgáltatások elől – amelyek a katonai-védelmi szempontokból egyre jelentősebb Szigetvár ellátását biztosították – elmenekült, vagy éppen Szigetvárra húzódott.

Horváth Márk halálát követően, 1561-ben Zrínyi Miklós lett a várkapitány, aki nagy erővel folytatta elődei munkáját és felkészítette a várat és a várost az újabb török támadásra. 1566. augusztus 5-én I. Szulejmán szultán 100.00 főből álló sereggel vette ostrom alá Szigetvár várát, amelyet Zrínyi mintegy

⁷ Varga Szabolcs: A vár és a mezőváros története 1526 és 1566 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szigetvár Város önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár, 2006, 46. p.

2.500 katonával védett. A katonák és a lakosság, együttesen 4.300 fő 34 napig tudott ellenállni a török túlerőnek. 1566. szeptember 7-én Zrínyi a még életben maradt harcosaival kitört a várból. Hősi halált halt; Szigetvár elesett. A törökök is súlyos veszteséget szenvedtek, közel 20.000 katonájuk esett el, és a szultán is meghalt. A török győzelem következtében Szigetvár határvár-jellege megszűnt. A török-magyar határvonal északabbra tolódott, és a harcok jelentős része áthelyeződött Somogy vármegye területére.

A törökök hamar megkezdték a város és a vár helyreállítását. Szigetvár a hódoltság idején fontos katonai-igazgatási szerepet töltött be, amelyhez hadászati jelentőségén túl az is hozzájárult, hogy közelében feküdt az 1566-os ostromot követően felépített türbe, amely az ostrom alatt itt elhunyt I. (Nagy) Szulejmán szultánnak állított emléket. A türbe hamarosan jelentős zarándokhellyé vált, és a török hódoltság végéig fennállt. A török időszak emlékét a váron kívül több, mai napig álló, bár részben átépített épület őrzi a településen.

A szövetséges csapatok 1686. szeptember 2-án felszabadították Budát. A győzelem azonban nem jelentette a hódoltsági területek felszabadítását, a harcok az ország több területén még évekig elhúzódtak. Szigetvár környéke ugyan 1686-1687-ben felszabadult, azonban a várat és a várost a törökök még évekig tartották: Szigetvár csak 1689 februárjában szabadult fel. A stratégiai szempontból jelentős várat a császáriak még a 18. század végéig használták. Ezt követően a vár jelentőségét veszti. A város és a vár sziget-jellege is megszűnik a védelmi célból mesterségesen felduzzasztott Almáspatak lecsapolásával. A város és a környező falvak a hódoltságot követő

időszakban többnemzetiségűvé váltak. Magyar, német, horvát, szerb telepesek érkeztek a területre és kezdődött meg az újra szervezés és újraépítés. A több hullámban történt betelepítés ellenére a települések egy része lakatlan maradt.

A járás, hasonlóan Magyarország más területeihez, fejletlen mezőgazdasági régió volt, hagyományos nagybirtokrendszerrel, feudális struktúrákkal. A piaci folyamatok csak a 19. század közepétől váltak intenzívvé. Ekkor kezdődött meg az ország iparosodása, a piacok koordinálása. A termelés megváltoztatta a korábbi életmódot, a közlekedés új utak, és vasútvonalak építésével dinamikusan fejlődött. A gazdasági és társadalmi változások a korábbiaknál jelentősebb urbanizációs folyamatokat indítottak el. Néhány település jól alkalmazkodott az új gazdasági és társadalmi viszonyokhoz, sikeresen fejlesztette gazdaságát, növelte kereskedelmi forgalmát. A kisebb vagy kedvezőtlen adottságú települések komoly változások nélkül stagnáltak.

Szigetvár fejlődésében is fordulópontot jelentett az 1868-ban forgalomba helyezett Pécs–Barcs, illetve az 1902-ben átadott Kaposvár-Szigetvár vasútvonal. Ezzel a település bekerült az országos és a nemzetközi közlekedési hálózatba. A könnyebben megközelíthetővé vált Szigetvárra hamarosan ipari cégek, vállalkozások települtek. A malomipar (1881), később a cipőgyártás (1887), majd a konzervipar (1937) termelése adott lendületet a település iparosodásának. A vasúti szállítás biztosította a kisebb és nagyobb birtokosok, gazdák számára a mezőgazdasági termények kereskedelmét. A gazdasági fejlődés társadalmi változásokat indított el, és

jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a közösségi tevékenységek megélénküljenek Szigetváron és a környék településein.

Az 1950 óta Baranya megyéhez tartozó Szigetvár történetében kiemelkedő dátum: 1966. A szigetvári ostrom 400. évfordulója alkalmából várossá nyilvánították. 2011-ben Országgyűlés Szigetvár városának a „Leghősiesebb Város” (Civitas Invicta) címet adományozta.⁸

⁸ A „Civitas Invicta” – Szigetvár, a leghősiesebb városról szóló 2011. évi CXXXVI. törvény. In.: Magyar Közlöny. 2011. évi, 125. sz., 31568. o.

Közösségi tevékenységek Szigetváron a 19. század második felétől 1990-ig

A 19. században a még Somogy megyéhez tartozó Szigetváron 1862-ben csupán egy egyesület, a Szigetvári Kaszinó működött. A közösségi szerveződések alacsony szintjét ebben a korszakban jól mutatja, hogy az egész megyében ekkor csupán három egyesületet számoltak össze.⁹ A kiegyezést követően Somogy megyében is növekedésnek indult az egyesületek száma. 1867-1877 között már 11 egyesület működött Szigetváron.¹⁰ A megye általános gazdasági fejlettségi szintje, közlekedési hálózata és iskolarendszere elmaradt a fejlettebb területekétől, ami a közösségi, egyesületi életre is korlátozóan hatott. Az újonnan szerveződő egyesületek elsősorban a tagdíjakból tartották fenn magukat. A közösséghez csatlakozás sok esetben csak tagi ajánlással volt lehetséges, ami összefüggött azzal a körülménnyel, hogy a közösségi, egyesületi élet egyben társadalmi csoportok szerinti elkülönülést is jelentett.

Bősze Sándor korábban már idézett, Szigetvár község egyesületeiről szóló tanulmányában legjellegzetesebb tevékenységcsoportként a szakmai alapon szerveződő egyesületeket, a kulturális, népnevelési tevékenységet folytató egyesületeket, társasági egyesületeket, a közhasznú és segélyező egyesületeket, valamint a sportegyesületeket határozza meg.¹¹A

9Bősze Sándor: A község egyesületei 1867-1949 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szigetvár Város önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár, 2006, 373. p.

10 Uo.

11 Uo.

következőkben e tanulmány alapján mutatjuk be a legjellegzetesebb tevékenységcsoportokat.

A szakmai egyesületek legfontosabb szerepe ebben a korszakban elsősorban a szakmai önképzés és a szakmai érdekvédelem volt. E tevékenységek egyesületi formában történő folytatása azért volt fontos, mert 1872-ben a VIII/1872. számú ipartörvény feloszlatta a Magyarországon működő céheket. Maga a törvény is utalt rá, hogy a kézművesek a továbbiakban egyesületi formában biztosíthatják a szakmán belüli együttműködést, érdekeik képviseletét, valamint a szociális ellátások megszervezését. 1878-ig a felosztatott céheknek országosan alig több mint egyharmada helyett alakultak iparegyletek (számuk mindössze 1247 volt), megjelenésük az egyesületi szférát mégis számottevően megnövelte és átstrukturálta.¹²

A szakmai szervezetek egy része a megyében, így Szigetváron is a gazdálkodás agrárjellege miatt gazdakör volt. A Szigetváron a Szigetvár Vidéki Gazdakör 1906. március 10-én alakult meg, míg a község másik egyesülete, a Szigetvári 48-as Függetlenségi Gazdakör 1911-ben jött létre.¹³ A szakmai szervezetek másik részét az ipari tevékenységet folytatókat tömörítő egyletek, egyesületek jelentették, ahol egy-egy szakmai közösség igyekezett szervezett keretek között közösségi tevékenységeket folytatni. 1904-ben alakult meg a Szigetvári Katolikus Legényegylet, a Szigetvári

¹²Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak... A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998 <https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf> 18. p.

¹³Bócsa Sándor: A község egyesületei 1867-1949 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szigetvár Város önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár, 2006, 377. p.

Iparos és Kereskedő Tanulókat Védő Egyesület (1908), a Szigetvári Iparos Ifjúság Egyesülete (1899), vagy a Szigetvári Kereskedelmi és Iparos Kör (1877). A korszakban egyre jelentősebb számú ipari munkásság, a magyar munkásmozgalom kialakulásával és szerveződésével párhuzamosan, szintén létrehozta azokat a szervezeteket, amelyek szakmai jellegük mellett érdekképviselési, segélyezési, önképző-ismeretterjesztő, és egyéb közösségi tevékenységeket folytattak. Szigetváron már 1871-ben létrejött a Szigetvári Általános Munkásegylet, a Szigetvári Bőráru Munkások Szakegylete, a Szigetvári Munkásképző Egylet, illetve az 1912-ben létrejött Szigetvári Cipész-Csizmadia Munkások és Munkásnők Szakegylete is. A munkásokon kívül más foglalkozáscsoportok is egyesületekbe, egyletekbe szerveződtek; így például a kereskedők (Szigetvári Kereskedő Ifjak Egyesülete, 1898; Szigetvári Kereskedelmi Testület (1904). A tanítók és a jegyzők is létrehozták az országos szerveződések mintájára helyi szervezeteiket: 1869-ben létrejött a Szigetvár Vidéki Tanítóegylet, és 1880-ban a Szigetvári Járási Jegyzői Egylet.

Az egyesületek másik markáns csoportját a kulturális-népnevelési egyesületek jelentették, amelyek a művelődési, képzési igényekre reagáltak. A kulturális-népnevelési egyesületek viszonylag nagy száma több tényezővel magyarázható. Részben a változó világgal kapcsolatos friss és naprakész ismeretek iránti igények hívták ezeket életre, másrészt a lakosság hiányos iskolázottságának, műveltségének pótlását kívánták segíteni ezek az szervezetek. Harmadrészt a kulturális egyesületek alkalmasak voltak arra is, hogy a művelődési célok mellett más, bizonyos mértékű politikai tevékenységeket is folytassanak. A kulturális-népnevelési egyesületek jellegzetes csoportját a vizsgált korszakban az olvasóköri jelentik. Ezek

közül sok szervezet nem működött folyamatosan, tevékenységeik tisztavirág életűnek bizonyultak. A településen már 1867-ben megalakul a Szigetvári Olvasókör, de természetesen más kulturális-művészeti területhez kapcsolódó szervezetek is létrejöttek ebben a korszakban. Hasonlóan az országos tendenciához, Szigetváron is létrejöttek dalegyletek (Szigetvári Dalárda, 1877; Szigetvári Dalos Egyesület, 1906). A kulturális-népnevelési egyesületek sorába lehet illeszteni azokat a szervezeteket, amelyek a múlt eseményeinek megismerését tűzték zászlajukra. A településen 1917-ben jött létre Zrínyi Miklós, Szigetvár hős védőjének nevét viselő Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület. A korszakban szintén fontos szerepet töltöttek be a társasági egyesületek is, amelyek elsősorban a társas szórakozásnak biztosítottak szervezett kereteket. A különböző társadalmi csoportok és rétegek létrehozták saját társasági szervezeteiket, így Szigetváron is létrejött az elsősorban a helyi elitet tömörítő, 1858-ban alakult Nemzeti Kaszinó, vagy a későbbiekben, 1888-ban létrejött Szigetvári Polgári Kaszinó. A társas tevékenységek közé tartoztak a szárnyukat éppen csak bontogató sportegyesületek is: az első sportegyesület a településen 1902-ben alakult meg, és néhány év múlva már teniszegylet és atlétikai klub is működött Szigetváron.

További jellegzetes csoportja volt a korszak szervezeteinek a közhasznú és segélyező egyesületek köre, amelyek részben olyan feladatokat igyekeztek felvállalni, vagy segíteni, ahol az állami, kormányzati szerepvállalás hiányzott, vagy csak részben volt képes az adott feladatok kezelésére, másrészt igyekeztek reagálni a felmerülő társadalmi igényekre is. A 19. század második felében még nem volt szervezett tűzoltóság, ezért ezt a feladatot, különösen olyan helyeken, ahol az épületállomány jellege ezt

különösen indokolta, helyi tűzoltóegyesületek látták el. Szigetváron is működött önkéntes tűzoltó egyesület, amelynek működését a szigetvári képviselőtestület rendszeresen támogatta pénzzel és eszközökkel.¹⁴A településen segélyező egyesületek is működtek, amelyek a hiányzó, vagy mérsékeltén megjelenő állami szociális, egészség, illetve társadalombiztosítási szolgáltatásokat igyekeztek kiegészíteni, pótolni. A szociális ellátásban és szegénygondozásban komoly szerepet vállaltak a felekezeti jótékony nőegyletek is: Szigetváron például 1869-ben kezdte meg működését a Szigetvári Izraelita Nőegylet, vagy az 1898-tól működő Szigetvári Keresztény Jótékony Nőegylet. A korszakban működő betegsegélyező egyesületek többségét a zsidóság alapította, mint ahogy a kegyeleti, temetkezési egyesületek jelentős része is a zsidó közösséghez köthető: a szigetvári Chevra Kadisa például 1749-ben jött létre. A 19. század második felében sok helyen jöttek létre vöröskereszt-egyesületek is, Szigetváron 1914-ben jött létre a Szigetvár és Vidéke Vöröskereszt Fiókegylet.

Az I. világháborút követő zavaros gazdasági, társadalmi és politikai helyzet, a szerb megszállás¹⁵ sok tekintetben nem kedvezett az egyesületi életnek. A szervezetek egy része anyagi alapjainak megrendülése miatt beszüntette a működését, mások csak lassan indították újra korábbi tevékenységeiket. Az 1920-as évektől egyre jelentősebb lett az országos szervezetek térnyerése. Az ország számos településén hozták létre tagszervezeteiket és

14 Bősze Sándor: A község egyesületei 1867-1949 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szigetvár Város önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár, 2006, 379. p.

15 Bősze Sándor alapján a megszálló szerbek nemigen korlátozták az egyesületi működést, sőt még igyekeztek – már ami a szórakozást illeti – kihasználni az ebben rejlő lehetőségeket.

részben a keresztény és nemzeti gondolat jegyében igyekeztek szervezni tagságuk tevékenységét. Bősze Sándor adatai alapján 1919 és 1945 között kevés, mindössze 12 új egyesület jött létre Szigetváron, ugyanakkor az I. világháború előtt alapított szervezetek közül legalább egytucat túlélte a háborús megpróbáltatásokat, a szerb megszállást és a gazdasági válságot is.¹⁶

A megpróbáltatásokat sikeresen túlélte többek között a Szigetvári Kisgazdakör, tovább működött a Szigetvári Katolikus Legényegylet, a Keresztény Olvasóegylet, a Szigetvári Dalosegylet, a Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület, a Szigetvári Polgári Kaszinó, a Szigetvári Keresztény Jótékony Nőegylet, az Izraelita Nőegylet és a Szigetvár és Vidéke Vöröskereszt Fiókegylet is. Ugyanakkor új szervezetek is megjelentek, amelyek a Horthy-korszakra jellemző revizionista, antiszemita ideológiáktól sem voltak mentesek. Ilyen szervezet volt az Ébredő Magyarok Egyesületének helyi csoportja, vagy az Országos Frontharcos Szövetség Szigetvári Fiókegylete. Hasonló célból – bujtatott katonai képzés, keresztény szellemiségű és ellenőrzött nevelés – alakítottak országszerte, egyen-alapszabállyal, polgári lövészegyleteket is, a szigetvári lövészegyletet 1930-ban.¹⁷ Újabb alapítású szervezetnek tekinthető a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvák Országos Nemzeti Szövetsége Szigetvári Csoportja, vagy az Országos Stefánia Szövetség Szigetvári Fiókszövetsége és a Szigetvári Levente Egyesület is. A Szigetvári Atlétikai Klub is sikeresen működött az I. világháború után, ugyanakkor új sportszervezetként jött létre a településen

¹⁶ Uo. 387. p.

¹⁷ Uo. 390. p.

a Szigetvári Cipőgyári Football Club, amely később Zrínyi Miklós Sportegyesület néven folytatta tevékenységét 1943-tól.¹⁸

A II. világháború évei jelentős mértékben szétzilálták az egyesületi, közösségi életet Szigetváron is. A háborús veszteségek, az egyesületi élet anyagi bázisának megrendülése, a zsidóság deportálása és szervezeteinek felszámolása, a zavaros gazdasági és politikai helyzet, a háborús éveket követő hiperinfláció bizonytalanná teszik a korábbi tevékenységek folytatását, másrészt a kommunista hatalomátvétel után hamarosan megkezdődik a civil szervezetek szisztematikus felszámolása (1946. évi I. törvénycikk még elidegeníthetetlen jogként szabályozza az állampolgárok egyesülési jogát, de az 1949-es alkotmány az egyesülési jogot már csak a „dolgozók érdekeinek megfelelően” kitétel érvényesülése mellett biztosította). Az új rendszer elsősorban nem közvetlen erőszakkal, hanem rugalmasan értelmezhető szabályozással korlátozza az önkéntes szerveződés jogát és azokat a szervezeteket hagyta csupán működni, amelyek az új társadalmi rendet, illetve a hatalom vélt, vagy valós érdekeit nem veszélyeztették. Az alapítványok állami felügyelet alákerülnek, és új alapítvány létrehozására 1959-től 1987-ig Magyarországon nincs lehetőség. Szigetváron 1945 után mindössze két új egyesület alakult, a Szigetvári Kiskereskedők Egyesülete, amely a Kiskereskedők Országos Szabadszervezetének tagjaként az egész járásra kiterjedően kívánt működni, valamint a Zrínyi Vadásztársaság, amely már 1946-ban megtartotta alakuló közgyűlését, de csak 1950-ben engedélyezték az alapszabályát.¹⁹

¹⁸ Uo. 390. p.

¹⁹ Uo. 391. p.

1950 és 1989 között az országos trendeknek megfelelően nem kedvez a közösségi, egyesületi életnek. A korlátozások, a korábbi, a hatalom által ellehetetlenített, illetve felszámolt szervezetek mellett csupán kevés, a rendszer által támogatott, ugyanakkor erőteljesen kontrollált, illetve megtűrt szervezet működhetett. A szocialista rendszerben létező szervezetek sokkal inkább tartoztak a rendszer megtűrt, mintsem preferált elemei közé. Ahogy a diktatórikus berendezkedésű államok általában, úgy a szocialista diktatúrák is igyekeztek akadályozni a civil társadalom spontán fejlődését, kapcsolatainak kiépülését és megerősödését, ez óhatatlanul a társadalmi tőkeleépüléséhez vezetett.²⁰ A közösségi tevékenységek megítélésének lassú változására csak a szocializmus utolsó évtizedeiben kerül sor, amelyet 1989-1990-től a civil társadalom újraszerveződése követ majd.

20 Osváth L. (2005) A civil szervezetek térségi együttműködései Magyarországon (Útmutató és kézikönyv a civil szervezetek térségi együttműködésének elveiről, módszereiről, eljárási rendjéről). Országos Civil Érdekképviselőért Egyesület, Budapest, 47. p.

Közösségi tevékenységek Szigetvári járás településein a 19. század második felétől 1990-ig

A 19. század második felétől az I. világháború végéig a 44 településből álló Szigetvári járásban 28 egyesület jött létre 25 községben. Ebben az időben Somogy vármegye egyesületekre vonatkozó adatai alapján 19 településen egyáltalán nem volt egyesület. A járás szervezeteit az alapítás időpontját figyelembe véve az alábbi táblázat mutatja:

Alapítás éve	Szervezet
1869	Somogyhatvani Olvasókör
1870	Somogyviszlói Olvasókör
1873	Mozsgói Iparos Olvasó Kör
1889	Merenyei Olvasókör
1894	Mozsgói Katolikus Népkör
1899	Szulimáni Katolikus Olvasókör
1901	Molványi Polgári Olvasókör
1901	Vásárosbéci Olvasókör
1902	Tótszentgyörgyi Polgári Olvasókör
1903	Poklosi Polgári Olvasókör
1904	Mozsgói Olvasókör
1904	Teklafalui Polgári Kör
1904	Vásárosbéci Olvasó Egylet
1904	Kistamási Polgári Olvasókör
1905	Patai Polgári Olvasókör

1906	Somogyapáti Gazdák Szövetsége
1906	Boldogasszonyfai Polgári Olvasókör
1906	Gyöngyösmellék és Vidéke Kaszinó
1906	Vásárosbéci Kossuth Polgári Olvasókör
1908	Szentlászlói Katolikus Kör
1910	Szulimáni Polgári Olvasókör
1910	Basali Gazdakör
1911	Hoboli Polgári Olvasókör
1911	Nagydobszai Kisbirtokos Polgári Olvasókör
1911	Magyarlukafai Gazdák Szövetsége
1913	Gyöngyösmelléki Olvasóegylet
1913	Somogyviszlói Polgári Olvasókör
1918	Hoboli Kisgazdakör

Forrás: Bősze Sándor: „Az egyesületi élet a polgári szabadság...” Somogy megye egyesületei a dualizmus korában - Somogyi Almanach 53. (Kaposvár, 1997) tanulmányának adatai alapján saját szerkesztés

Az adatokból látható, hogy a szervezetek 21%-át alapították a századforduló előtt, közel 80%-uk ezt követően jött létre. Ezzel szemben a járási központként működő Szigetváron az arány fordított, mivel a századfordulót megelőzően az egyesületek 55%-a már létezett. A gazdaságilag, kulturálisan fejlettebb és polgárosultabb Szigetváron elkezdődött és megerősödött társadalmi folyamatok csak késéssel és kisebb hatásfokkal jelentkeztek a vonzáskörzetéhez tartozó kisebb településeken. A tevékenységi köröket tekintve a szervezetek jelentős része

(78%) olvasókör. Az elnevezésükből nem következtethetünk a tagságra, de néhány esetben a megnevezés a felekezeti kapcsolódásra (pl. Szulimáni Katolikus Olvasókör), illetve társadalmi csoportokra utal. (pl. Somogyviszlói Polgári Olvasókör, Nagydobszai Kisbirtokos Polgári Olvasókör). Lényegesen kisebb az olvasókörön kívüli szervezetek száma; közülük jelentősebbek a gazdakörök, gazdaszövetségek (10%). Gyöngyösmelléken 1906-ban kaszinó alakult. (Gyöngyösmellék és Vidéke Kaszinó). Ez a Szigetvárhoz közeli település korábban körjegyzőségi hely volt, 1912-ben 677 lakossal (napjainkban a település lakossága 276 fő); a magyar, német és horvát lakosság mellett aránylag jelentős zsidó közösséggel.

A két világháború közötti időszakban a korábbi egyesületi, közösségi élet a járás településein csak lassan talált magára. Az országos szervezetek térnyerése folytán tagszervezetek jöttek létre a kisebb településein is. A II. világháborút követően azonban a Szigetvári járás településein működő szervezetek is nagyrészt megszűntek, a tagság érdeklődésének, és anyagi forrásainak hiányában lassan elhaltak. Az újra szerveződés csupán az 1980-as évek második felétől jelentkezett erőteljesebben.

Az 1940-es évek második felétől az egyre fokozódó állami beavatkozás és a különböző formában megjelenő ideológiai, politikai háttérű szerepvállalás a társadalmi életben, egy egységes szocialista intézményrendszer kialakítására törekedett. Ennek jegyében egy történelmileg kialakult heterogén társadalmi felépítmény átalakítására került sor. Az új hatalom ideológiai elemei beépültek a rendszerbe, az állami szerepvállalás és felügyelet egyeduralkodóvá vált. Azokat a korábbi szervezeteket és intézményeket, amelyek nem fértek bele az új struktúrába, megszüntették,

működésüket elsorvasztották. Ennek az időszaknak a jellemzői Sári Mihály megállapítása szerint:

- Kizárólag az állami kulturális intézményrendszer az elfogadott;
- Az intézményi rendszer központosítása és hierarchizálása;
- Az intézményrendszer teljes ellenőrzése, a helyi önállóság visszaszorítása;
- A politikai-ideológiai és kulturális tevékenység tartalmi összemosása.

Az újraformált, és az újonnan létrehozott közösségi intézmények a hivatalos ideológia szerint tettek eleget a velük szemben támasztott politikai elvárásoknak. Ennek jegyében tevékenykedtek, vettek részt a szocialista tudat és a szocialista embertípus formálásában, a munkásosztály műveltségének gazdagításában, a dolgozók munkakultúrájának a fejlesztésében és a szocialista emberhez méltó szórakozás megvalósításában. Az egyes intézmények a művelődés színtereiként igyekeztek a közösségi, a művelődési és a kulturális igények kielégítését biztosítani. Ugyanakkor a nem formális művelődés fontos színtereiként is működtek. Az utóbbi körbe tartozó tevékenységek a rendszer „puhulásával” egyre inkább előtérbe kerültek, és sok tekintetben hasonló funkciót láttak el, mint a korábbi időszak önkéntesen létrejött szervezetei, egyesületei.

A művelődési intézmények tipikus formái a klub-könyvtárak, művelődési házak, és az összetettebb feladatokat ellátó művelődési központok lettek. Az alapvetően településekhez kötődő intézményeken túl jelen voltak a munkahelyekhez, nagyobb területi egységekhez, és néhány speciális szakterülethez kötődő művelődési intézmények is. Az egyes területeken,

településeken működő művelődési, intézmények sok esetben komplex intézményként funkcionáltak: könyvtár, művelődési ház, kiállító terem, formális oktatási intézmény, sportolási lehetőségek, büfé-kávéház, egyéb szolgáltatóház. A komplex, kibővülő tevékenységi körök már az 1970-es, 1980-as években is jól mutatták a jelentkező társadalmi igényeket. Ebben az időszakban, de főleg az 1980-as évek végére kirajzolódtak a közösségi szerveződés területén azok az elmozdulási lehetőségek, irányvonalak, vagy éppen menekülési útvonalak, amelyek a rendszerváltást követő periódust jellemezték.

Szentlőrinci járás: történeti áttekintés

Szentlőrinci járás 2013-tól létezik újra, székhelye Szentlőrinc. Területe 282,43 km², népessége 15 042 fő, népsűrűsége 53 fő/km². A Szentlőrinci járás a magyarországi járások 1983-as megszüntetése előtt is létezett, az 1950 évi járásrendezéskor szűnt meg. A járáshoz 21 település és egy város tartozik. A járás lakosságának 46%-a él a járás székhelyén, Szentlőrincen. A járás legkisebb települése a mindössze 88 főt számláló Okorvölgy. A járás települései a következők:

A Szentlőrinci járás települései	Rang	lakosság (fő)
Szentlőrinc	város	6848
Bükkösd	község	1099
Bicsérd	község	1008
Királyegyháza	község	915
Szabadszentkirály	község	785
Gerde	község	520
Helesfa	község	501
Boda	község	436
Hetvehely	község	417
Sumony	község	406
Cserdi	község	375
Szentdénese	község	327
Zók	község	277

Kacsóta	község	272
Csonkamindszent	község	177
Gyöngyfa	község	156
Velény	község	146
Szentkatalin	község	106
Pécsbagota	község	93
Dinnyeberki	község	90
Okorvölgy	község	88

A Szentlőrinci járást északról a Hegyháti járás, nyugatról a Szigetvári járás, keletről a Pécsi járás, délről pedig a Sellyei járás határolja. A járás területe elhelyezkedésénél fogva Pécs és Szigetvár vonzáskörzetébe tartozik, amely jelentős hatást gyakorol a térség gazdasági, társadalmi és foglalkoztatási helyzetére. A járás déli része síkság, nyugati része a Zselic, keleti és északi része a Mecsek lankái közé nyúlik. Az alapvetően kis- és aprófalvas térség igazgatási, funkcionális központja Szentlőrinc, azonban Pécs közelsége miatt meghatározó oktatási, kulturális centrum-jelleggel nem rendelkezik. A járásban négy nagyobb lakosságszámmal bíró település található (Bicsérd, Bükkösd, Királyegyháza és Szabadszentkirály), amelyek alapvetően a központ, Szentlőrinc körül elhelyezkedő, annak közvetlen vonzáskörzetébe tartozó települések.

A térség a Szigetvári járáshoz hasonlóan régóta, a kelták és más népcsoportok által lakott terület volt. Szentlőrincet először az Árpád-kori oklevelek 1235-ben említik. (S. Laurency de Wkur). A település az Okorfolyó

mellett alapított templomos(keresztes) lovagok rendházáról kapta a nevét. A templomos rend 1312-évi feloszlata után az ispotályosok (johanniták) kezére került, akik hiteles helyi tevékenységet is folytattak itt. 1332 óta önálló "plébániás hely". A mohácsi csatát követő hadfelvonulások, seregjárások során többször is felgyújtották. 1550-ben és 1579-ben Szent Lőrinc város, a Pécs központú török közigazgatásban (Pécsi Vilajet) a szentlőrinci nahie (járás) központja.²¹

A közlekedési szempontból kedvező helyen fekvő település a 18. században az Esterházyak uradalmi központjává vált. A 19. században a település gazdasági, igazgatási szerepköre tovább erősödött, majd vasútfejlesztéseknek köszönhetően fontos közlekedési csomóponttá vált: az 1868-ban átadott Pécs–Barcs-vasútvonal létrejöttével vasúti állomáshely, majd a Budapest–Szentlőrinc-vasútvonal (1882), illetve a Szentlőrinc–Szlatina–Nekcse helyi érdekű vasút (1895) kiépülésével jelentősebb vasúti csomóponttá vált. A központi szerepkör erősödése gazdasági fellendülést, intenzívebbé váló kereskedelmet és növekvő lakosságszámot eredményezett a településen. Ebben az időszakban jöttek létre a község közigazgatási, hatósági, egészségügyi, kereskedelmi és oktatási intézményei. A 20. század elejére Szentlőrinc népessége már meghaladta a 2.000 főt. Az I. világháborút követő gazdasági, társadalmi helyzet és trianoni elcsatolások következményei (a korábban említett Szentlőrinc-Nekcse vasúti összeköttetés megszűnt) a korábbi lendületes fejlődést megtörték. Ennek ellenére a lakosság száma tovább emelkedett, a II. világháborút követően elérte a 3.000 főt, majd az 1970-es, 1980-as

21 Szentlőrinc város honlapja. <http://www.szentlorinc.hu/node/2>

évekre a település lakossága megduplázódott. Szentlőrinc 1996-ban kapott városi rangot, 2004 januárjától kistérségi, 2013 januárjától járási központtá vált.

A járás településeinek egy része Pécs közelségéből adódóan alvótelepülés. Az elmúlt évtizedekben jelentős volt az elköltözés. A lakosság jelentős része Pécsen, Szigetváron és Szentlőrincen dolgozik, illetve ezekhez a központokhoz kötődik. A központoktól távolabb eső, nehezebben megközelíthető települések azonban nem minden esetben vannak kedvező helyzetben, néhány kisebb település komoly gazdasági, társadalmi kihívásokkal szembesült az elmúlt időszakban. Ugyanakkor a változatos természeti környezet, a Mecsek és a Zselic hegyes-dombos vidékei, a völgyekben megbújó, sajátos kulturális arculattal rendelkező kis települések a járás további fejlődéséhez és kibontakozásához hozzájárulhatnak.

Közösségi tevékenységek Szentlőrincen a 19. század második felétől 1990-ig

A 19. század második felétől az 1950-ig tartó időszakban a legtipikusabb közösségi szervezetek a szakmai alapon szerveződő egyesületek, a kulturális, népnevelési tevékenységet folytató egyesületek, társasági egyesületek, a közhasznú és segélyező egyesületek, sportegyesületek voltak. Ebben az időszakban Szentlőrinc Szigetvárnál jóval kisebb település Pécs közvetlen közelében. Ebből az következik, hogy a 19. század második felétől jelentős gazdasági, társadalmi fejlődést mutató járási központ intézményesült, formalizált közösségi tevékenységeinek szintje nem teljesen követi a városiasabb településeken megfigyelhető mintázatot, illetve szervezeteinek száma is elmarad a nagyobb települések szervezetszámától.

Az I. világháborúig tartó időszakban csupán 16 szervezet kezdte meg működését Szentlőrincen²⁷. Az elsőként a Társaskör alakult meg 1882-ben és 1902-ig működött.²² A Társaskörön és a két temetkezési egyesületen [Temetkezési Egyesület (1895-1945); Római Katolikus Temetkezési Egylet (1903-1939)] kívül Szentlőrincen működött még a Polgári Kör (1888-1889), Szentlőrinci járási Izraelita Jótékony Nőegylet (1890-1922), Önkéntes Tűzoltó Egyesület (1893-1902), Baranyaszentlőrinc és Vidéke Ipartestület (1899-1922) Dalegyesület (1902-1948), Katolikus Kör (1902-1911), Kerületi Izraelita Hitközség (1905-1936), MÁV-Alkalmazottak Otthona (1907-1924),

²² Fontos megjegyezni, hogy a társadalmi szervezetek, hasonlóan más szervezetekhez, folyamatosan változtak, megszűntek, illetve átalakultak, tehát egy szervezet létrejötte nem jelent automatikusan folyamatos működést

Vadásztársulat (1908-1950), Casinó (1910-1939), Szociális Misszió Szövetség Szentlőrinci Szervezete (1912—1949), Sportegyesület (1914-1930), valamint a Katolikus Kör tagjaiból alakult Katolikus Gazdakör (1911-1949).²³

A rendelkezésre álló információkból az is jól látszik, hogy tevékenységi körök alapján nem lehet egyértelműen kiemelni egyetlen markánsabb területet sem, ahol jelentősebb szervezetszám mutatkozik. A temetkezési egyesületeket leszámítva, amelyből a vizsgált időszakban kettő is működött a településen, az egyes tevékenységi körök esetében egy-egy szervezet figyelhető meg

A rendelkezésre álló adatokból jól látható, hogy a szervezetek nem feltétlenül működtek folyamatosan, és megszűnésük több esetben átalakulás miatt következett be. Az I. világháborút követő években hasonló tendenciák figyelhetők meg Szentlőrinc esetében is, mint Szigetvárnál, azonban figyelembe kell vennünk, hogy a vizsgált község koránt sem éri el közösségi tevékenységek tekintetében a nagyobb városnál, Szigetvárnál tapasztaltakat: az adatokból egy fejlődő helyi társadalom képe rajzolódik ki, ahol a legtöbb, nagyobb településen is megtalálható tevékenységi kör megjelenik, azonban e szervezetek a település mérete miatt nem találhatóak meg nagy számban. A két világháború közötti időszakban a korábban már említett, a II. világháború végéig, illetve az államosításokig folyamatosan működő szervezetek mellett Szentlőrincen 1926-ben létrejött a Casino, 1927-ben a Polgári Lövészegyesület, 1930-ban a

23Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1985-1986. Pécs, 1986 (199-210. pp.)

Baranyaszentlőrinci lpartestület, az 1931-ben létrejött és egészen 1945-ig működő Szentlőrinc és Vidéke Vöröskereszt Fiókegylet, az Aranykalászos Gazdák Köre (1933-1945), valamint az Önkéntes Tűzoltóegyesület (1935-1946).²⁴

Az egyesületi élet közvetlenül a háború után, hasonlóan a megye többi településéhez, szinte teljesen megbénult. A tevékenységek folytatásához hiányzott a megfelelő anyagi háttér, és a kevésbé stabil állapotok sem kedveztek az közösségi tevékenységek újra indulásához. Az új társadalmi berendezkedés pedig elsősorban saját tömegszervezeteinek kialakítására koncentrált, amelyben nem volt helye a korábbi polgári társadalmi rendszer hagyományainak.

Az 1945-től 1950-ig terjedő időszakban Baranyában összesen 465 egyesületet szüntettek, illetve sorvasztottak el, főleg adminisztratív úton (ugyanis az egyesületeket megszüntető rendelet hivatalosan nem jelent meg, csak ezek korlátozásáról adtak ki belügyminiszteri rendeleteket), ezzel szemben csupán 47 egyesület alakult újonnan.²⁵A szervezett, öntevékeny társadalmi tevékenységek helyébe lépő, a hatalom által kontrollált, demokratikusnak kevésbé nevezhető mozgalmak a következő évtizedekben nem pótolták a társadalmi önrendelkezés és önkéntesség alapján létrejött közösségi szerveződések, amelyek újraindítására csak az 1980-as évek második felétől nyílt lehetőség.

²⁴Forrás: Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950 (Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988) alapján saját szerkesztés

²⁵Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950 In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988, 262. p.

A közösségi tevékenységek Szentlőrinci járás településein a 19. század második felétől 1990-ig

A 19. század második felétől a járás településein is létrejöttek az első társadalmi szervezetek. A járás első szervezete, egy önkéntes tűzoltóegyesület 1894-ben jött létre Dinnyeberkiben. A legtöbb szervezet az 1890-es évek második felében alakult, de az igazi lendület az 1900-as évek első két évtizedében figyelhető meg. A 21 településéből álló járásban 15 helyiségben 28 társadalmi szervezetet hoztak létre. Tevékenyégi köröket tekintve a szervezetek jelentős része gazdakör (15 szervezet, az összes, a járás településein működő szervezet 54%-a), illetve önkéntes tűzoltó egyesület (6 szervezet, a járás szervezeteinek 21%-a). Ezen kívül temetkezési egyesületek (2), Katolikus ifjúsági egyesületek (2), társaskör (1), szociális egyesület (1), valamint egy olvasóegylet működött a vizsgált periódusban a járás településein. Az ipartestületek hiánya egyaránt utal a térség mezőgazdasági jellegére és az ipari tevékenységek minimális szintjére. A sportegyesületek, polgári körök, dalegyesületek hiánya pedig a polgárosodás viszonylag alacsony szintjére.

A járásban több olyan település is volt, ahol több szervezet működött. Szabadszentkirályon gazdakör (később katolikus gazdakör), temetkezési egylet és önkéntes tűzoltó egyesület is volt. Bükkösdön temetkezési egylet, társaskör (Bükkösd-vidéki Társaskör), szociális egyesület (Keresztény Szociális Egyesület), és gazdakör is működött. A járás szervezeteit a vizsgált időszakban az alábbi táblázat mutatja:

Boda	Gazdakör 1906-1913 (36 tag)
Bükkösd	Temetkezési Egylet 1895-1949 (az 1930-as évektől már szünetelt) Bükkösd-vidéki Társaskör 1898-1913 Keresztény Szociális Egyesület 1907-1922 (84 tag) Gazdakör 1913 VII. 13.—VIII. 17.
Cserdi	Gazdakör 1905-1948 (29, 34 tag)
Csonkamindszent	Gazdakör 1911-1924 (21, 32 tag)
Dinnyeberki	Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1894-1895 Gazdakör 1905-1908 (47 tag, hivatalosan 1948-ban szűnt meg)
Gerde	Gerde-Rugásd és Vidéke Gazdakör 1902-1949 (1902-ben 40, 1903-ban 40, 1906-ban 36 tag), Gerde-Rugásdi Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1911—1945 (1912-ben 36 tag)
Helesfa	Gazdakör 1910-1949 (1910-ben 43 tag)
Hetvehely	Római Katolikus Ifjúsági Egyesület 1903-1914 - 1903-ban 52 tag) Gazdakör 1911-1914 (1912-ben 35 tag)
Kacsóta	Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1893-1908 (1893-ban 18 tag) Katolikus Kör 1905-1913 (36, 31 tag) Gazdakör 1913-1924
Királyegyháza	Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1900-1922
Kisbicsérd	Gazdakör 1908-1950 (1908-ban 41 tag)
Nagybicsérd	Gazdakör 1906-1924 (1906-ban 65 tag, véglegesen megszüntetve 1938-ban)
Sumony	Önkéntes Tűzoltó Egylet 1910-1939
Szabadszentkirály	Gazdakör 1902-1914 Katolikus Gazdakör (a Gazdakörből alakult) 1914-1949 (74 tag) Temetkezési Egylet 1906-1950 Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1911-1945 (36 tag)
Szentdénese	Római Katolikus Olvasóegylet és Gazdasági Népház 1897-1949 (1911-ben 65 tag)

Velény	Gazdakör 1906-1938 (1906-ban 46 tag)
Zók	Gazdakör 1912-1922

Forrás: Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész

A táblázat adataiból is jól látszik, hogy a szervezetek megalakulása, létrejötte nem jelentett automatikusan folyamatos működést: Több szervezet az I.-II. világháború utáni zavaros időszakokban szűnt meg. Voltak, amelyek átalakultak, és új néven folytatták tovább tevékenységeiket. De akadtak olyan szervezetek is, amelyek a társadalmi szervezetek módszeres elsorvasztásáig, 1949-1950-ig folyamatosan működtek. Néhány egyesületi típus megszüntetése az államosításokkal, a tevékenységek centralizálásával törvényszerűen bekövetkezett. Ez történt az önkéntes tűzoltó egyesületek, a temetkezési egyesületek esetében. A szervezett egyesületi formák helyére lépő politikai indíttatású mozgalmak s azok szervezeti formái nem tudtak fórumokká válni egy adott település életében.²⁶

A vizsgált időszak szervezeteit vizsgálva látszik, hogy a korábban működő szervezetek egy része újra alakult, és a korábbival megegyező területen tevékenykedett tovább. A szervezett közösségi tevékenységek olyan településeken is megjelennek, ahol korábban nem voltak társadalmi szervezetek, ezek tevékenysége nagyrészt megegyezik az I. világháborút megelőző jellegzetes tevékenységekkel: a településeken sok gazda, illetve tűzoltóegyesületet találunk. További fontos tendencia, hogy az országos

²⁶ Uo.

tömegszervezetek helyi szervezetei is feltűnnek a településeken (Vöröskereszt fiókszervezetei, Magyar Parasztszövetség helyi szervezetei, Magyarországi Németek Szövetségének helyi szervezetei). A települések nagy részén a két világháború közötti jellegzetes szervezetként megtalálhatók a polgári lövészegyesületek és levente-egyesületek is. A járás településeinek szervezeteit az alábbi táblázat mutatja be részletesen:

BODA	Polgári Lövészegyesület 1928. V. 25.-1940, Országos Magyar Parasztszövetség 1943. V. 23.-1945. 21 alapító tag
BÜKKÖSD	Gazdakör 1925. V. 1.-1938. 36 alapító tag, Casinó 1926. III.11.-1935. 21 alapító tag, Országos Stefánia Szövetség helyi fiókja 1934. VI. 2.-1944. 49 alapító tag, Országos Egészségvédelmi Szövetség helyi fiókja 1941. VI.3. -1944. 22 alapító tag, Katolikus Agrárfijúsági Legényegylet 1943. I. 10.-1945. 20 alapító tag, Katolikus Leányegylet 1943. III. 14.-1945. 13 alapító tag
CSERDI	Gazdakör 1932-1945
DINNYEBERKI	Gazdakör 1932. V. 19.-1945. 30 alapító tag, Magyar Parasztszövetség helyi csoportja 1942.III.14.-1944. 20 alapító tag
GERDE	Polgári Lövészegyesület 1930. IV. 13.-1940. 1935-ben alapszabály módosítás, Magyar Országos Parasztszövetség helyi csoportja 1942. XII. 27.-1945, 24 alapító tag
GYÖNGYFA	Magyar Országos Paraszt Szövetség helyi szervezete 1943. VIII. 11.-1944. 23 alapító tag
HELESFA	Polgári Lövészegyesület 1930. IV. 12.-1940, Gazdakör 1932. II. 3.-1945. 42 alapító tag
HETVEHELY	Körjegyzőségi Polgári Lövészegyesület 1930—1940, Önkéntes Tűzoltótestület 1931. IV. 31.-1945, Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945

KACSÓTA	Önkéntes Tűzoltótestület 1934. VI. 17.-1945. 30 alapító tag
KÁN	Önkéntes Tűzoltótestület 1932. X. 23.-1945, Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945
KIRÁLYEGYHÁZA	Polgári Daloskör 1925-1945, Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet helyi csoportja 1941. I. 26.-1945. 42 alapító tag, Önkéntes Tűzoltótestület 1941. XII. 9.-1945. 17 alapító tag
MAGYARSZENTIVÁN	Polgári Lövészegyesület 1930. IV. 12.-1940, Önkéntes Tűzoltótestület 1935. VII. 28.-1945. 27 alapító tag
NAGYBICSÉRD	Polgári Lövészegyesület 1930. IV. 15.-1940. Alapszabálymódosítás 1935-ben
OKORVÖLGY	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
SUMONY	Önkéntes Tűzoltótestület 1935. X. 1.-1945. 31 alapító tag. 1941. VIII. 26-án alapszabály-módosítás
SZABADSZENTKIRÁLY	Szabadszentkirály és Vidéke Temetkezési Egylet 1922. II. 14. -1945. 95 alapító tag, Katolikus Kör 1923. II. 1.-1945. 20 alapító tag, Polgári Lövészegyesület 1929-1940, Szent István Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet 1939— 1945, Magyar Parasztszövetség helyi szervezete ?-1944
SZENTDIENES	Polgári Lövészegyesület 1930. IV. 15.-1940
VÁSÁROSSZENTGÁL	Polgári Daloskör 1927. XII. 26.-1944. 31 alapító tag és 26 pártoló tag, Magyarszentiván— Vásárosszentgáli Polgári Lövészegyesület 1928. IX. 12.-1940, Önkéntes Tűzoltótestület 1935. VII. 28.-1946
VELÉNY	Polgári Lövészegyesület 1928. XII. 8.-1940

Forrás: Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950 In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988 adatai alapján saját szerkesztés

Napjaink közösségi tevékenységei Baranya megyében és Nyugat-Baranyában

Nyugat-Baranyában a közösségi tevékenységek jól tükrözik a vidéki Magyarország társadalmi igényeit. Ezek az igények nyomon követhetők a civil szervezetek működésének dinamikájában, jellegzetességeiben; ezek motiválják a helyi közösségek tevékenységét, elsődleges céljaikat.

A civil közösségek eredményes működése nemcsak pénzügyi kérdés. A sikeres működés egyik meghatározó feltétele: a helyi közösség aktivitása, érzékenysége, reagáló képessége a jelentkező társadalmi igényekre, törekvés a helyi erőforrások értéktérítő felhasználására.

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 1993 óta évente végez teljes körű adatgyűjtést a civil és egyéb nonprofit szervezetek tevékenységéről, gazdálkodásáról. Az adatgyűjtés célja a szféra gazdasági és társadalmi jelentőségének bemutatása.²⁷

A KSH adatai szerint 2017-ben²⁸ Magyarországon 61151 szervezet működött. Baranyában 758 alapítvány (a Magyarországon működő alapítványok 3,8%-a), és 1786 társas nonprofit szervezet (az országban működő társas nonprofit szervezetek 4,3%-a) folytatott tevékenységet. A

²⁷ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit17.pdf>

²⁸ A KSH a nonprofit szervezetekre vonatkozó adatbázisokat rendszerint a vizsgált évet követő második évben teszi elérhetővé, ezért az adatok elemzésénél a jelen pillanatban rendelkezésre álló, területi adatokat is tartalmazó 2017-re vonatkozó adatbázis adatait használjuk. A KSH adatai alapján 2019-ben Magyarországon működő szervezetek száma 60 890 volt, amely, bár összességében némi csökkenést mutat, jelentős mértékben nem tér el a 2017-es adatoktól, ezért a 2017-re vonatkozó adatok tendenciái alapján a jelenlegi folyamatok sajátosságaira is következtethetünk.

megyében szervezetek teljes száma az adatok alapján 2544 (4,2%) volt.²⁹ Baranya megyében az 1000 lakosra jutó szervezetszám 7, amely meghaladja az országos átlagot (6,2). A megyében legnagyobb számban a klasszikus civil szervezetek találhatók meg, számuk 2241, emellett 114 érdekképviselő, illetve 189 nonprofit vállalkozás is működik Baranyában.

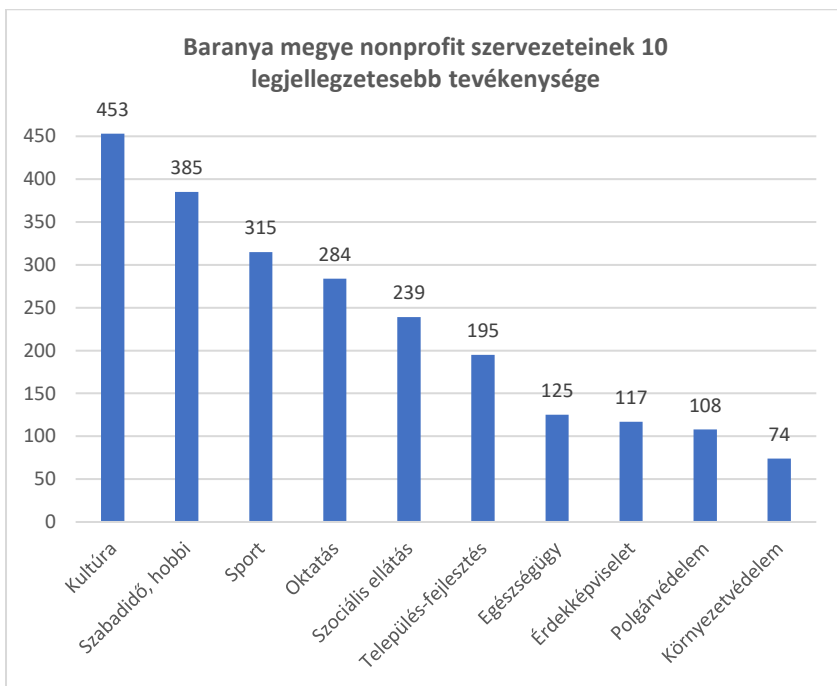
A KSH Baranyára vonatkozó adatai további elemzésre adnak lehetőséget a megye egésze és Nyugat-Baranya térsége vonatkozásában.

A megyében működő 758 alapítvány 32%-a (242 szervezet) oktatáshoz kapcsolódó tevékenységet folytat. Az alapítványok 18%-a szociális ellátáshoz kapcsolódik (140 szervezet), 13% a tágan értelmezett kultúrával foglalkozik (98 szervezet). Jelentős számú az egészségügyhöz (94 alapítvány, 11%), a település-fejlesztéshez (50 szervezet, 7%) és a környezet-védelemhez (25 szervezet, 3%) kapcsolódó alapítványok száma.

A társas nonprofit szervezetek esetén megállapítható, hogy a legtöbb ilyen jellegű szervezet tevékenysége a hasznos szabadidő-eltöltéshez és hobbitevékenységekhez kapcsolódik (1786 szervezetből 368, 21%). A szervezetek 20%-a (355 szervezet) a tágan értelmezett kultúra területén tevékenykedik. 16%a sportszervezet (284 szereplő); jelentős még a település-fejlesztéssel (8%, 145 szervezet), szakmai, gazdasági érdekképviseléssel (6%, 114 szervezet), a közbiztonság védelmével (6%, 105 szereplő) és a szociális ellátással (6%, 99 társadalmi szervezet) foglalkozó szervezetek száma és aránya is.

29 <https://www.nonprofit.hu/tudastar/Nonprofit-szervezetek-Magyarorszagon-2017>

A Baranya megyében működő alapítványok és más nonprofit szervezetek legfontosabb tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:



Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

A Baranyában működő 2544 szervezet 18%-a kulturális tevékenységet folytat. Ez mutatja, hogy a megyében kiemelt fontosságú társadalmi igény a kulturális értékek művelése, hagyományok megőrzése. Az összes szervezet 15%-a a szabadidő és hobbitevékenységekkel, 12%-a sporttal, 11%-a az oktatással, 9%-a szociális ellátással, 7%-a településfejlesztéssel kapcsolatos tevékenységgel foglalkozik. Jelentős az egészségügy területéhez, a szakmai, gazdasági érdekképviseleti tevékenységekhez

kapcsolódó társadalmi szervezetek aránya (5%), valamint a polgárvédelem (4%) és a környezetvédelem is (3%).

Szervezeti formát tekintve Baranya megyében – az országos sajátosságokhoz hasonlóan – a legjellemzőbb szervezeti forma az egyesület (1531 szervezet). Ezt követik az alapítványok (710), a nonprofit gazdasági társaságok (141), a szakmai, munkáltatói érdekképviselések (61), a közalapítványok (48), a munkavállalói érdekképviselések (36), a köztestületek (13) és az egyesülések (4).

A Baranya megyében működő 2544 szervezet 16%-a 50.000 forintnál alacsonyabb összegből gazdálkodik éves szinten, 24% 50.000 és 500.000 forint közötti bevételből folytat tevékenységeket, 35% 500.000 és 5.000.000 forint közötti bevétel nagysággal rendelkezik. 5 és 50 millió forint közötti összegből gazdálkodott a szervezetek 19%-a, és csupán 5 % rendelkezett 50 millió forint feletti bevétellel. A rendelkezésre álló anyagi források jelentős hatást gyakorolnak a szervezetek lehetőségeire, tevékenységeikre. A Baranya megyében működő nonprofit szervezetek 2017-ben több, mint 55 milliárd forintból gazdálkodtak. Ennek 42%-a állami, önkormányzati forrás (23,7 milliárd forint) volt, 6%-a magántámogatás (3,4 milliárd forint). A szervezetek 20%-nál az alaptevékenységeiből származó bevétel 11 milliárd forint volt, az alaptevékenységen kívüli gazdálkodás bevétele 30%, 16,4 milliárd forint volt, 1% pedig egyéb bevételből származott (726 millió forint). A klasszikus civil szervezetek (egyesületek és magánalapítványok) 16,6 milliárd forintos bevétellel rendelkeztek, az érdekképviselések 1,2 milliárd forinttal, míg a nonprofit vállalkozások 37,6 milliárd forintból gazdálkodtak. A

megyeszékhely, Pécs szervezeteinek 39,4 milliárd forint bevételük volt, a megyében található többi város szervezetei 11,2 milliárd forintból, míg a községek szervezetei csupán 4,8 milliárd forintból gazdálkodtak 2017-ben.

A megyében működő szervezetek egy része magánszemélyeket és szervezeteket is támogat. 2017-ben a magánszemélyeknek juttatott támogatás 83,9 millió forint, a szervezeteknek juttatott támogatás 639,2 millió forint volt.

2017-ben a megyei szervezetek 44%-a (1130 szervezet) a megyeszékhelyen, Pécsen működött. A megye kisebb városaiban a non profit szervezetek 20%-a (519), míg a községekben 35%-a (895) folytatott tevékenységet. A megye szervezeteinek 18,9%-ának (480) volt fizetett alkalmazottja; ez 6909 foglalkoztatottat jelentett 2017-ben. A szervezetek egy része (47,1%-a) jelentős mértékben támaszkodott az önkéntes segítőkre annak érdekében, hogy a felvállalt feladatokat, kitűzött célokat maradéktalanul teljesíteni tudja. Mindez megyei szinten 11.965 főt jelentett. Ez a szám tartalmazza az alkalmi (42%) és a rendszeres (29%) segítőköt, valamint az önkéntes közreműködőket (29%). Az önkéntes munka becsült időtartama a KSH adatai alapján Baranya megyében 1,6 millió munkaóra volt, ez több mint 2 milliárd forint bérmegetakarítást eredményezett a szervezeteknek. A megyében 2017-ben 1604 szervezet rendelkezett tagsággal, amely közel 85.000 tagot, és 1 milliárd forintnál is több befizetett tagdíjat jelentett Baranyában.

A megyében az országoshoz hasonlóak voltak a szervezeti sajátosságok. A járási székhelyeken, a városokban, a nagyközségekben több szervezet jött létre a helyileg fontosabb közösségi feladatok ellátására, jelentősebb

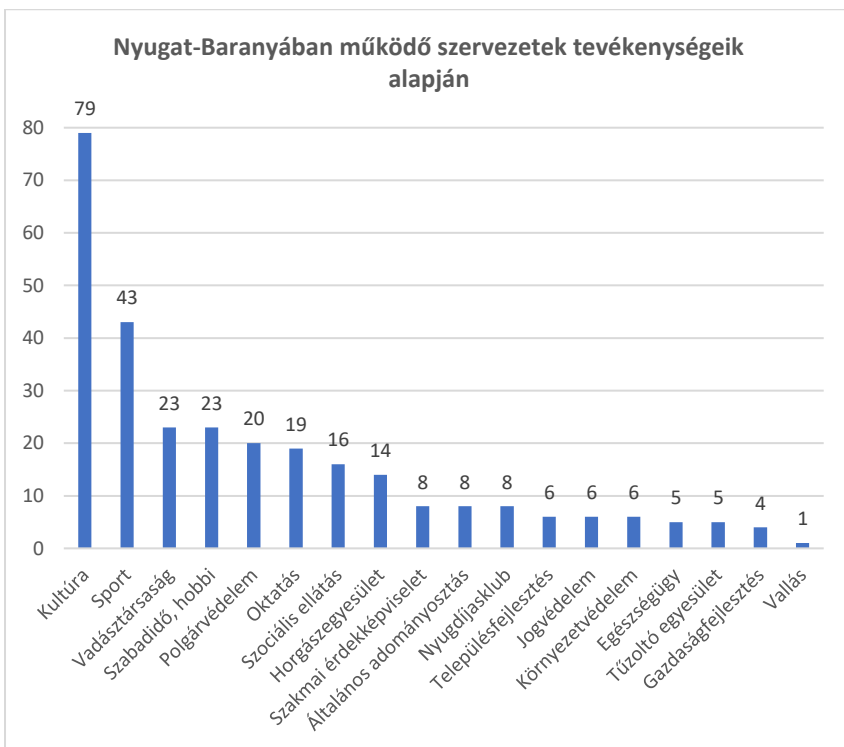
anyagi bázissal. Jellemzően a klasszikus civil szervezetek (magánalapítványok és társadalmi szervezetek) rendelkeztek kisebb forrástőmeggel, ezt kompenzálták önkéntesek közreműködésével. A kisebb, kapcsolatokkal, információkkal, és lobbiképességgel kevésbé rendelkező szervezetek sok esetben hátrányban voltak a nagyobb, és a szükséges anyagi, kapcsolati kompetenciákkal rendelkező szervezetekkel szemben.

A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ adatbázisa szerint³⁰ Nyugat-Baranya két járásában, a Szigetvári és a Szentlőrinci járásban jelenleg 49 településen (73%) 294 társadalmi szervezet működik. A szervezetek jelentős része a térség városaiban (Szigetvár, Szentlőrinc), de előfordul, hogy kis településeken is működik egy-egy civil szervezet.

A szervezetek tevékenységei elsődlegesen azokat a helyi közösségi célokat, igényeket igyekeznek kielégíteni, amelyek egyébként a magyar vidékre is jellemzőek. A szervezett közösségi tevékenységeket jól kiegészítik a nem intézményesült társadalmi mozgásfolyamatok.

A Nyugat-Baranyában működő szervezetek tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

³⁰ <https://cicbaranya.hu/civil-adatbazis/>



Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A nyugat-baranyai civil szervezetek legjellemzőbb tevékenysége³¹ a tágan értelmezett kultúra. A szervezetek 27%-a lát el kulturális tevékenységet, ami a helyi közösségek érzékenységet mutatja településük kulturális értékei iránt. Ezen

31 A rendelkezésre álló adatok elemzésénél olyan szervezetek esetében, amelyek több tevékenységet is folytatnak, a legjellemzőbb tevékenységeik alapján történt meg a táblázatban szereplő kategóriákba történő besorolás. A kategóriák követik a KSH nonprofit szektorra vonatkozó adatgyűjtéseik során alkalmazott kategóriákat, azonban a vizsgált térségben megfigyelhető jellegzetes tevékenységek miatt külön kategóriaként szerepelnek a vadásztársaságok, horgászegyesületek, nyugdíjasklubok és tűzoltó egyesületek.

szervezetek jelentős része segít abban, hogy az adott település, térség szellemi-kulturális értékei megmaradhassanak.

A kultúra mellett a másik markáns közösségi tevékenység a sport. Nyugat-Baranyában a működő szervezetek 15%-a foglalkozik ezzel. Jelentős még a vadásztársaságok száma, ez a járásokban lévő szervezetek 8%-a. A hobbi-tevékenységekkel és hasznos szabadidő-eltöltéssel foglalkozó szervezetek számaránya ugyancsak 8%. A polgárvédelemmel (7%), az oktatással (6%), és a szociális ellátással foglalkozó szervezetek (5%), valamint a horgászegyesületek (5%) működnek még Nyugat-Baranya két járásában. Kisebb számban vannak még vállalkozói, szakmai érdekképviselőket (3%), adományosztó szervezetek (3%), nyugdíjasklubok (3%), településfejlesztéssel (2%), jogvédelemmel (2%), környezetvédelemmel (2%), egészségüggyel (2%) foglalkozó szervezetek, valamint tűzoltó egyesületek (2%), gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szervezetek (1%), és egy vallási szervezet is. A szervezetek többféle tevékenységet is végezhetnek a főprofiljuk mellett, pl. a polgárvédelmi egyesületek kulturális vagy hagyományőrző tevékenységet is elláthatnak.

Civil társadalom a Szigetvári járásban

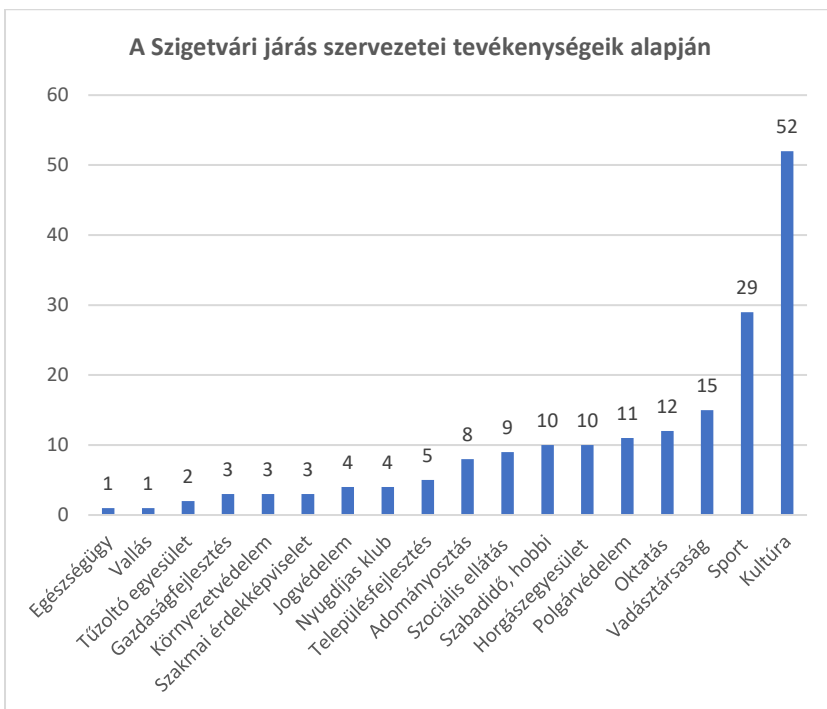
A rendszerváltás a hazai civil társadalomban robbanásszerű átalakulást eredményezett. A jogi háttér megteremtését követően országszerte jelentős számú társadalmi szervezet és alapítvány jött létre és kezdte meg működését. Az 1989-ben az országban 8.796 szervezet működött. Ez a szám egy év alatt közel a duplájára nőtt, két év alatt majdnem megháromszorozódott. A jelentős növekedés a társadalom újraszerveződés iránti igényére vezethető vissza. Az átalakuló gazdasági, társadalmi helyzetben lehetővé váltak a korábbi évtizedekben tiltott, megtűrt vagy korlátozott tevékenységek. Az 1990-es évek második feléig tapasztalható erőteljes növekedés később mérsékeltebbé vált, a szervezetek száma 2009-ben érte el csúcspontját (országosan 66.145 szervezet), az azóta eltelt időben viszont a szervezetek száma lassú csökkenést mutat. A nonprofit szervezetekre vonatkozó statisztikai adatok alapján 2018-ban 61.000 szervezet működött Magyarországon, kétharmaduk társas nonprofit szervezetként, egyharmaduk alapítványként.

A rendszerváltást megelőző évtizedekben létrejött, a közösségi igényeket több-kevesebb sikerrel kielégítő közösségi, művelődési és kulturális intézmények tovább működtek, de mellettük új formák is megjelentek. A tovább működő közösségi intézmények az új rendszerben is döntően állami, önkormányzati fenntartással működtek, de emellett megjelentek a nonprofit és egyéb (pl. egyházak) szervezetek és a piaci szereplők köre is.

A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján³² a 45 településből álló Szigetvári járásban jelenleg 31 településen 182 társadalmi szervezet működik. A legnagyobb számban a járás központjában, Szigetváron találunk szervezeteket (81), ez a járásban lévő szervezetek 45%-át jelenti. Szigetvár vonzáskörében több olyan település is van, ahol viszonylag nagy számban működnek szervezetek. Ezeknek a községeknek a társadalmi fejlődéséhez hozzájárult a központból történő kiköltözés (például Somogyapáti, Hobol, Mozsgó), de a járáson belül szervezetszám tekintetében megfigyelhetők „alközpontok” (például Kétújfalu, Nagydobsza) is. Általánosságban elmondható, hogy a nagyobb településméret nagyobb szervezetszámot jelent, de kivétel is akad: a járás legkisebb településén, az 58 fős lakosú Szörényben működik egy horgászegyesület.

A Szigetvári járás szervezeteinek tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

32 <https://cicbaranya.hu/civil-adatbazis/>



Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A 2020-ban működő 182 szervezet legjellemzőbb tevékenysége³³ a tágan értelmezett kultúra: 29% foglalkozik kulturális tevékenységek ellátásával. Ez jól mutatja a helyi társadalom és közösségek érzékenységet és

³³ A rendelkezésre álló adatok elemzésénél olyan szervezetek esetében, amelyek több tevékenységet is folytatnak, a legjellemzőbb tevékenységeik alapján történt meg a táblázatban szereplő kategóriákba történő besorolás. A kategóriák követik a KSH nonprofit szektorra vonatkozó adatgyűjtéseik során alkalmazott kategóriákat, azonban a vizsgált térségben megfigyelhető jellegzetes tevékenységek miatt külön kategóriaként szerepelnek a vadásztársaságok, horgászegyesületek, nyugdíjasklubok és tűzoltó egyesületek. A térségben ugyanakkor a rendelkezésre álló statisztikák alapján nincsenek kutatással, nemzetközi kapcsolatokkal és politikával foglalkozó szervezetek.

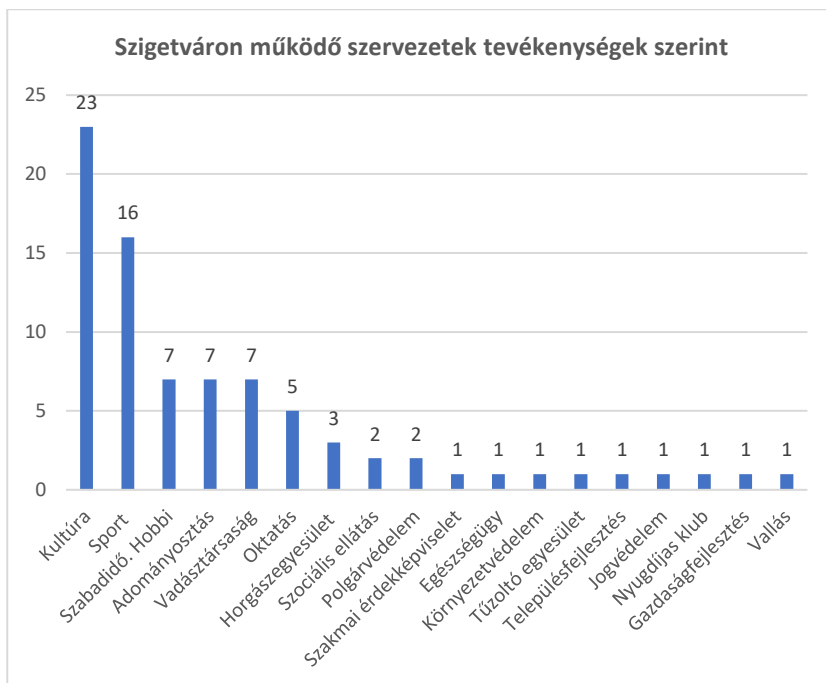
odafigyelését településük, környezetük gazdag kulturális hagyományaira és különleges örökségére. A kultúra területén tevékenykedő szervezetek jelentős része (elsősorban a kisebb települések esetében) az adott település, térség múltjával, helyi kulturális értékeivel, tradícióival foglalkozva segít abban, hogy ezek az értékek a következő generációk számára is értékek maradhassanak.

A kultúra mellett másik markáns tevékenység a sport. A járásban működő szervezetek 16%-a foglalkozik ezzel a területtel. Jelentős még, a járásban működő szervezetek 8%-át kitevő nagyszámú vadásztársaság. A szociális ellátás, a szabadidős és hobbi-tevékenységek, a horgászegyesületek, a polgárvédelemmel foglalkozó és az oktatás köréhez kapcsolódó szervezetek közel hasonló súllyal szerepelnek a tevékenységek között. A járás kisebb településein a helyi társadalom számára kitüntetett jelentőségűek az ott működő oktatási intézmények. Ezek tevékenységét a lakosság is igyekszik támogatni öntevékeny szerveződések által, amelyek az oktatási intézményeket a feladatellátásban segítik. A polgári védelem a járás több településén kiépült. A szervezetek az elégtelen közbiztonság miatt szerveződtek, de nem ritkán egyéb tevékenységet (sport, hagyományőrzés) is ellátnak. A helyi tűzoltóegyesületek eredeti funkciója – tűzoltás – is módosult az idők folyamán, mára inkább hagyományőrzéssel, közös programok szervezésével foglalkoznak. Emellett a katasztrófahelyzetek, káresemények során segítségük különösen fontos lehet. A járásban működő érdekvédelmi szervezetek szinte mindegyike a roma közösségek tagjait igyekszik érdekvédelemmel, jogi tanácsadással, adminisztratív ügyek intézésével segíteni.

Az adatok elemzésénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül a 21. századi tendenciákat sem, amelyek hatásai természetesen a Szigetvári járás esetében is megfigyelhetők. A közlekedés, elérhetőség, megközelíthetőség, valamint az információs, kommunikációs technikák folyamatos fejlődése eredményeként az elmúlt években lényeges trendként jelent meg, hogy e vívmányok segítségével lehetőség nyílt különféle rendszerek, szervezetek digitális és fizikai összekapcsolására, amelyek új típusú munkatevékenységeket és termelési folyamatokat, valamint a foglalkoztatás új formáit eredményeztek világszerte.³⁴ A szervezetek esetében ez azt jelentheti, hogy nem csupán a helyi igényekre, szükségletekre reagálva működhetnek, hanem más, akár távoli területeken is kifejtethetik tevékenységeiket, illetve könnyen lehet, hogy a alapítók, közreműködő tagok csak valamilyen praktikus okból (lakóhely, munkahely, esetleges kedvezmények, támogatások, stb.) választották az adott települést: ilyen esetben az adott helyen bejegyzett szervezet természetesen máshol is kifejtetheti tevékenységét. A térségben ilyen például a székhely szerint Szigetváron bejegyzett Balatoni Természetbarát Egyesület, vagy a Szentlászlón bejegyzett Szigetvári Tűzoltók Szabadidő Egyesülete, amely felvállalt feladatainak megvalósításánál nem az adott településre, térségre koncentrál.

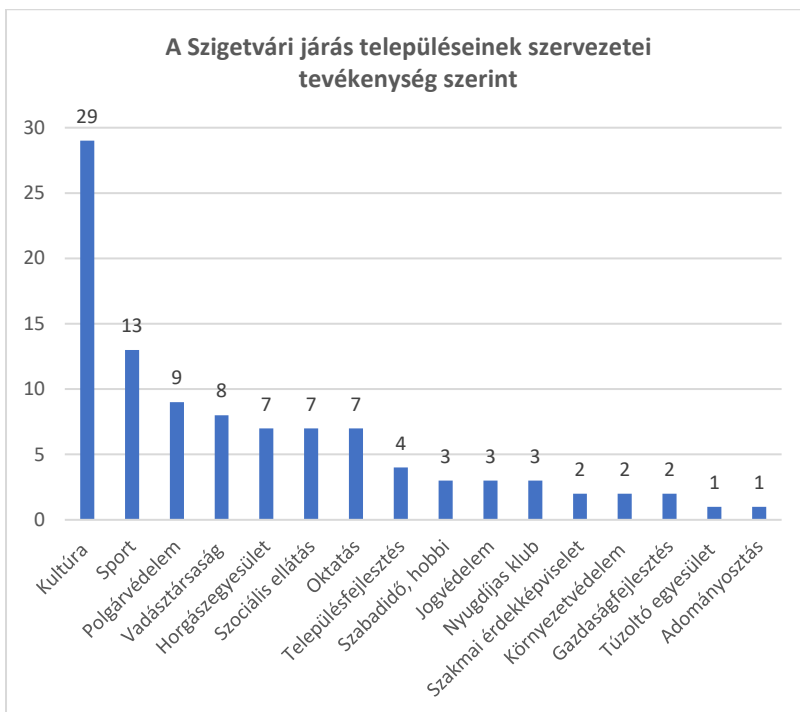
A Szigetváron működő szervezeteket vizsgálva a tevékenységi területek a következőképpen alakulnak:

34 Zádori. I. – NemeskériZs. – Szabó, Sz. (2020): Munkaerőpiac a vírus előtt, alatt és után: kihívások és lehetőségek. Új Munkaügyi Szemle



Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A teljes járás adataihoz hasonlóan a központ esetében is a leghangsúlyosabb a kultúra (28%), ezt követi a sporttevékenység (20%), majd a szabadidő, hobbi, az adományoztatási tevékenységeket folytató szervezetek, illetve a vadásztársaságok (9%).



Amennyiben a járás településeit a központ nélkül tekintjük, a kultúra és a sport ebben az esetben is vezet (29, illetve 13%), azonban eltérő arányokat figyelhetünk meg, amelyek jól tükrözik a helyi közösségek prioritásait, preferenciarendszerét. Jelentős még a polgárvédelem (9%), a járás területén működő vadásztársaságok (8%), horgászegyesületek, illetve a szociális és oktatási tevékenységeket folytató szervezetek is (7%).

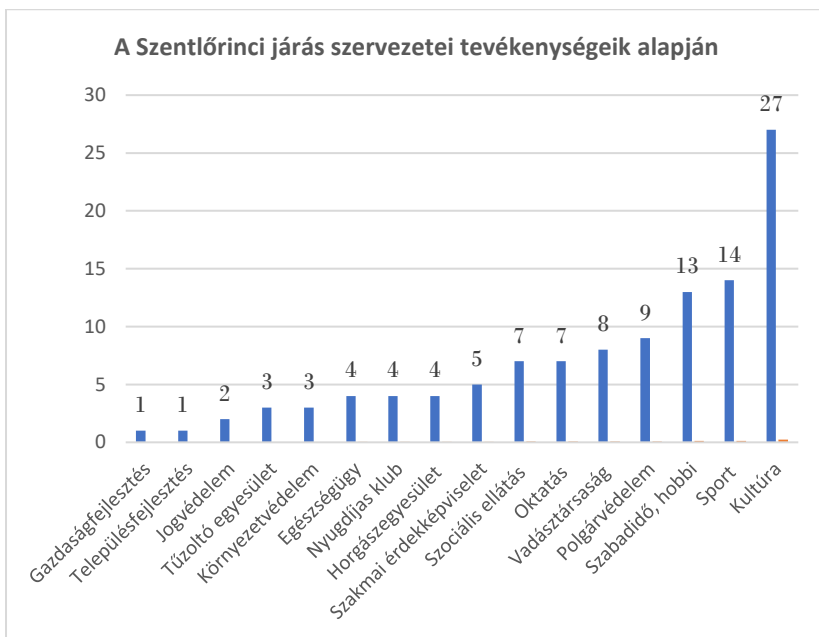
Civil társadalom a Szentlőrinci járásban

A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa szerint³⁵ a 22 településből álló Szentlőrinci járásban jelenleg 18 településen működik társadalmi szervezet; szám szerint: 112.

A legtöbb (36) Szentlőrincen van, ez a járásban működő szervezetek 32%-át jelenti. Több település is van, ahol viszonylag nagy számban működnek szervezetek; ezek elsősorban Szentlőrinc vonzáskörébe tartozó helységek (például Bicsérd, Szabadszentkirály, Bükkösd). A szervezetek számát tekintve a járáson belül megfigyelhetők „alközpontok” (például Királyegyháza, Hetvehely) is. Általánosságban elmondható, hogy a nagyobb településméret nagyobb szervezetszámot jelent. Kivétel itt is akad: a járás a legkisebb településén, a 68 fő lakosú Okorvölgyön is működik három szervezet (Okorvölgyért Egyesület, Okorvölgyi Vadásztársaság, Okorvölgyért Településfejlesztési és Környezetvédelmi Közalapítvány).

A Szentlőrinci járás szervezeteinek tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

³⁵ <https://cicbaranya.hu/civil-adatbazis/>



Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A Szentlőrinci járásban 2020-ban működő 112 szervezet legjellemzőbb tevékenysége³⁶ a tágan értelmezett kultúra: 24% foglalkozik kulturális tevékenységek ellátásával. Ez a szám jól mutatja a helyi társadalom és közösségek érzékenységét és odafigyelését településük, környezetük kulturális hagyományaira. A kultúra területén tevékenykedő szervezetek jelentős része (elsősorban a kisebb települések esetében) az adott település, térség múltjával,

³⁶ A rendelkezésre álló adatok elemzésénél olyan szervezetek esetében, amelyek több tevékenységet is folytatnak, a legjellemzőbb tevékenységeik alapján történt meg a táblázatban szereplő kategóriákba történő besorolás. A kategóriák követik a KSH nonprofit szektorra vonatkozó adatgyűjtéseik során alkalmazott kategóriákat, azonban a vizsgált térségben megfigyelhető jellegzetes tevékenységek miatt külön kategóriákkal egészülnek ki.

helyi kulturális értékeivel, tradícióival foglalkozik. Segít abban, hogy ezek az értékek a következő generációk számára is értékek maradhassanak.

A kultúra melletti másik markáns tevékenység a sport, a járásban működő szervezetek 13%-a foglalkozik ezzel a területtel. Szintén jelentősnek tekinthető a hasznos szabadidőeltöltéssel, hobbitevékenységekkel foglalkozó szervezetek száma és aránya (12%). Ezt követik a polgárvédelemmel foglalkozó szervezetek: a szentlőrinci járásban működő összes szervezet 8%-a foglalkozik ezzel a tevékenységgel. A több településen a szervezetek a sok esetben nem túl jó közbiztonsági mutatók miatt szerveződnek, de ezen kívül más, kulturális, hagyományőrző, vagy éppen sporttevékenységeket is elláthatnak. Jelentős még a térségben működő nagyszámú vadásztársaság is, a Szigetvári járáshoz hasonlóan a természeti környezet, a vadban gazdag, összefüggő erdőterületek kedvező adottságokat jelentenek a vadászat szerelmeseinek: a járásban működő szervezetek 7%-át teszik ki a vadásztársaságok.

Az oktatás, szociális ellátás hasonló súllyal szerepelnek a tevékenységek között (6-6%). A Szigetvári járáshoz hasonlóan a Szentlőrinci járás esetében is megfigyelhető, hogy több olyan szervezet működik a térségben, amely az adott településen működő oktatási intézmény mellett lát el feladatokat, segítve annak tevékenységét és működését: jól látható, hogy azokon a településeken, ahol működnek oktatási intézmények, azok a helyi társadalom számára kitüntetett jelentőséggel bírnak és a helyi lakosság igyekszik segíteni az intézményeket.

Az adatok között megtalálhatók a helyi tűzoltóegyesületek is: a 21. században sokkal inkább hagyományőrzéssel és közös programok

szervezésével, mint tényleges tűzoltással foglalkoznak, ugyanakkor katasztrófa-helyzetek, káresemények során segítségük különösen fontos lehet.

Az adatok elemzésénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül a 21. századi tendenciákat sem, amelyek hatásai természetesen a Szentlőrinci járás esetében is megfigyelhetők. A közlekedés, elérhetőség, megközelíthetőség, valamint az információs, kommunikációs technikák folyamatos fejlődése eredményeként az elmúlt években lényeges trendként jelent meg, hogy e vívmányok segítségével lehetőség nyílt különféle rendszerek, szervezetek digitális és fizikai összekapcsolására, amelyek új típusú munkatevékenységeket és termelési folyamatokat, valamint a foglalkoztatás új formáit eredményeztek világszerte.³⁷ A szervezetek esetében ez azt jelentheti, hogy nem csupán a helyi igényekre, szükségletekre reagálva működhetnek, hanem más, akár távoli területeken is kifejthetik tevékenységeiket, illetve könnyen lehet, hogy a alapítók, közreműködő tagok csak valamilyen praktikus okból (lakóhely, munkahely, esetleges kedvezmények, támogatások, stb.) választották az adott települést: ilyen esetben az adott helyen bejegyzett szervezet természetesen máshol is kifejtheti tevékenységét. A térségben ilyen például a székhely szerint Szentlőrincen bejegyzett Pécsi Méhész Egyesület, vagy a Szabadszentkirály Környéki Gazdák Vadásztársasága.

A Szentlőrincen működő szervezeteket vizsgálva a tevékenységi területek a következőképpen alakulnak:

37 Zádori. I. – NemeskériZs. – Szabó, Sz. (2020): Munkaerőpiac a vírus előtt, alatt és után: kihívások és lehetőségek. Új Munkaügyi Szemle

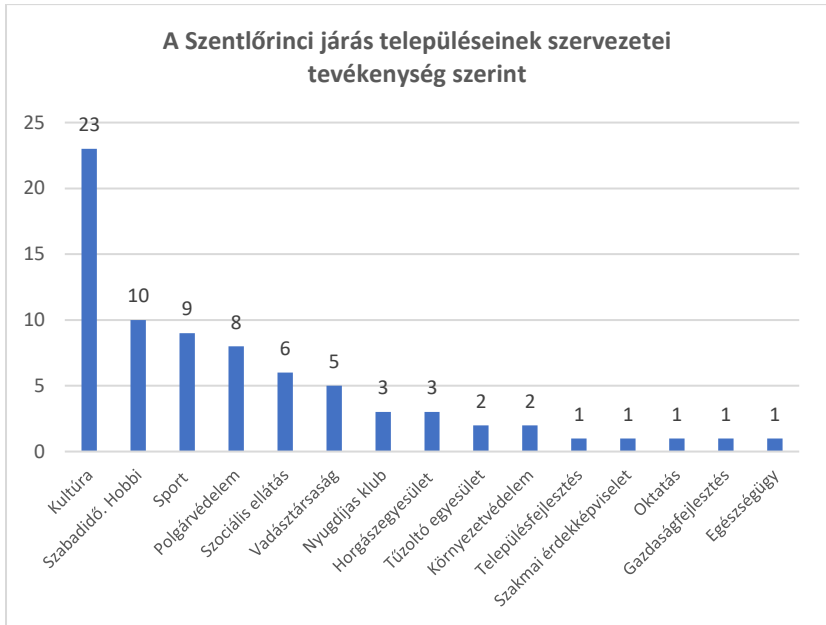


Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A teljes járás adataihoz eltérően a központ esetében a leghangsúlyosabb az oktatáshoz, oktatási intézményekhez kötődő szervezetek száma és aránya (6 szervezet, 17%), ezt követi a sport (14%), és a kultúra (11%). Az eltérő mintázat lehetséges magyarázata, hogy a más területeken dominánsabban megjelenő kulturális termékekkel és szolgáltatásokkal, illetve a tágran értelmezett kultúrával foglalkozó szervezetekre a közelben elhelyezkedő nagyváros Pécs sokszínű kulturális kínálata miatt kisebb szükség mutatkozik, ugyanakkor a település életében a közösségi tevékenységek is jól mutatják az oktatás és a sport kitüntetett szerepét.

Az adatokat elemezve az is megfigyelhető, amelyre a korábbi időszak közösségi tevékenységeinek, szervezeteinek vizsgálatánál már ráirányítottuk a figyelmet:

Szentlőrinc esetében egy kisváros sajátos helyi társadalomképe rajzolódik ki, ahol a legtöbb, nagyobb településen is megtalálható tevékenységi kör megjelenik, azonban e szervezetek a település mérete miatt nem találhatóak meg nagy számban.



Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

Amennyiben viszont a járás településeit a központ nélkül tekintjük, a kultúra toronymagasan vezet (23 szervezet, illetve 30%), ezt követik a hasznos szabadidőeltöltéssel és a hobbitevékenységekkel foglalkozó szervezetek (10 szervezet, 13%), majd a sport, polgárvédelem és szociális ellátás. Az eltérő arányok jól tükrözik a helyi közösségek prioritásait, preferenciarendszerét. A járás településein lényeges szerepet játszik még a

szociális ellátás (8%), a járás területén működő vadásztársaságok (7%), valamint horgászegyesületek, illetve nyugdíjas klubok is (4%).

Helyi értékek, cselekvő közösségek

A helyi közösségi tevékenységek hiteles feltárásának legfontosabb forrásai a helyben élő emberek. Ők rendelkeznek azokkal az ismeretekkel és tudással, amely lehetővé teszi a közös, együttes cselekvésüket. Ők vesznek részt a kitűzött célok, felvállalt feladatoknak a megvalósításában. Ők javíthatják környezetük életminőségét, közreműködhetnek a helyi társadalom egészséges, kiegyen súlyozott működésének megvalósításában.

A helyi társadalom működési mechanizmusait és helyi közösségeit a helyi polgárokkal, közösségi szereplőkkel, civil szervezetek vezetőivel, hiteles véleményformálókkal és közéleti szereplőkkel folytatott beszélgetésekből és interjúkból tudhatjuk meg. Ez a módszer alkalmas arra, hogy árnyaltabbá tegyék a helyi társadalomról alkotott képet. A közvetlen, személyes beszélgetés során feltáruhatnak azok az összetett jelenségek, amelyek közrejátszanak a közösségek igényei és szükségletei, a prioritások és preferenciák kialakulásában, meghatározzák egyes közösségi tevékenység motivációját. Az együttélő közösség jellemzői (értékei, hagyományai, kapcsolatai, kommunikációja, a konfliktusai) és a helyi társadalmi élet eseményei, valamint az önkormányzatok közösségi szerepvállalása azok a tényezők, amelyek komoly hatást gyakorolnak a helyi közösségekre, és a tevékenységeikre.

A helyi kultúra és a helyi szellemi élet megismerése elengedhetetlenül szükséges egy közösség identitásának, működésének a megismeréséhez. A különböző kultúrák (nemzetiségi, paraszt-, a bányáskultúra), a különböző mesterségek, a természeti és környezeti értékek és hagyományok minden

időben formálták az adott közösségeket, mindennapi tevékenységeiket. Egy-egy közösség életében jelenlévő társadalmi érték tárgyiasult, realizálódott megnyilvánulásai (népszokás, emlékőrzés) sorvezetőként nyújtanak segítséget az élő társadalmi folyamatok megértéséhez. A Baranya Megyei Értéktárban a helyi és a megyei, valamint a nemzeti jelentőségű értékek közt a fellelhetőek azok is, amelyek Nyugat-Baranya közösségi tevékenységeihez kapcsolódnak. E különleges értékek megismerése mellett fontos a helyi közösségekben aktív szerepet játszó, a helyben élő emberek véleménye, visszaemlékezéseik és tapasztalataik: ezeket a helyben készített interjúkkal, személyes beszélgetésekkel mutatjuk be.

Kincses Nyugat-Baranya

Mozsgói Kakasfesztivál

A kakasütés Mozsgón, ősi, hagyományos népszokás. Lengyeltóti János alapján: *„Régen húsvét másnapján, tavaszünnepi játék volt. A falu legényei húsvét első napján összeálltak és délidőben végig járták a házakat. Köszöntőt mondtak, melynek során meghívták a ház gazdáit a holnapi „létánia után a kokasütésre”, valamint pénzt gyűjtöttek a falu legszebb kakasának megvásárlására. Másnap délelőtt megásták a gödröt, kijelölték a 10 m átmérőjű kört. A papírszalaggal feldíszített kakast úgy beásták az előkészített gödörbe, hogy csak a feje állt ki a nyakával. A játékvezető legény „eladó a kakas” felhívással ütésre toborozta a legényeket. A két felelős bíró a jelentkezőknek szorosan bekötötte a szemét, kezébe adta a cséphadarót, és jól megforgatta. Az eleresztett legény a körben forgott, és a közönség bekiabálására próbálta ütni a kakast: Üss!..Üss!.. Ne üss!.. Ne üss!.. Rám hallgass!.. Ne üss!.. Ütni csak egyszer volt szabad. A kakas fejét eltaláló legény diadalmasan emelte magasra a zsákmányt. Ő volt a nap, az év hőse, az esti bál első legénye.”³⁸*

A kakasütés ma is élő népszokás, annyi különbséggel, hogy az élő kakas helyett ma már mives kerámiakakast használnak. A 2011 óta rendszeresen megrendezett Mozsgói Kakasfesztivál nemcsak a településén élők, hanem a településről elszármazottak és az érdeklődő látogatók számára is különleges élményt jelent, fontos közösségi eseményként lehetővé teszi a

³⁸<http://www.mozsgotersege.hu/mozsgo-ertekei>

népszokás megismerését, megőrzését és tovább örökítését a következő generációk számára. A fesztiválon minden évben bemutatott népszokást vetélkedők, zenei rendezvények, kulturális műsorok és kirakodóvásár teszik még emlékezetesebbé.

Zrínyi Miklós/Zrínyi kultusz és a szigetvári vár

*Zrínyi Miklós 1566-ban bekövetkezett mártírhalála nemes kötelezettséget rótt a város mindenkori lakóira: az önfeláldozó hazaszeretetet megtestesítő hős emlékének, sőt kultuszának ápolását. A török alóli felszabadítást követően település címerében két oroszlán harcol egy mocsárban álló várért: az egyik oroszlán Zrínyi Miklóst, a másik Szulejmánt jelképezi.³⁹*Zrínyi Miklósról és a hős várvédő katonákra való első megemlékezések a reformkorhoz köthetők a településen. Szigetváron 1917-ben jött létre Zrínyi Miklós, Szigetvár hős védőjének nevét viselő Szigetvári Zrínyi Miklós Múzeum Egyesület. A várvédő hős nevét napjainkban három társadalmi szervezet is őrzi, a Zrínyi Miklós Hagyományőrző Sport Egyesület, a Szigetvári "Zrínyi 1566" Turisztikai Egyesület, valamint a Zrínyi Miklós Ifjúsági Alapítvány és több olyan szervezet is van, amely felvállalja a szigetvári hősök emlékének megőrzését. A városban tehát a mai napig meghatározó közösségi szerepet tölt be a Zrínyi-kultusz, amely szép példája annak, hogy a település lakóihosszú időn keresztül, történelmi korszakokon átívelve hogyan ápolják a várvédő hős és katonái emlékét. Szigetvár város honlapján is megtalálhatók Zrínyi-kultusz legfontosabb mérföldkövei,

³⁹<http://kincsesbaranya.hu/>

amelyeket a helyi közösségi tevékenységekben betöltött kiemelt szerepe miatt az alábbiakban változtatás nélkül közlünk:

„Zrínyi Miklós 1566-ban bekövetkezett mártírhalála nemes kötelezettséget rótt a város mindenkori lakóira: az önfeláldozó hazaszeretetet megtestesítő hős emlékének, sőt kultuszának az ápolását. A település lakói tisztában voltak az 1566-os ostrom jelentőségével, amit az is mutat, hogy a török alóli felszabadulást követően megalkotott címerében két oroszlán harcol egy mocsárban álló várért: az egyik oroszlán Zrínyi Miklóst, a másik Szulejmán szultánt jelképezi. A 18. században Zrínyi-kápolna épült, valamint a Plébániatemplom kupolájára Dorffmaister István monumentális freskót festett, rajta Zrínyi apoteózisával. A reformkorhoz köthetők a rendszeres megemlékezések Zrínyi és hős katonái mártírhaláláról. A mohácsi csata 300. évfordulóján maga Kölcsey Ferenc sürgette a nemzetet, hogy a kései utódok emlékünnepek megrendezésével idézzék fel az ősök cselekedeteit szerte az országban, a város lakói megfogadták Kölcsey szavait, s Góczy Konrád plébános és Mérey József járási főszolgabíró kezdeményezésére 1833-ban megrendezték az első Zrínyi ünnepséget. Ez kezdetben egyházi ünnep volt, melynek keretében gyászmisét tartottak és beszédben méltatták a hősök emlékét. Juranics László pécsi kanonok, Zrínyi Miklós zászlótartójának leszármazottja alapítványt hozott létre, így minden évben méltóképpen megrendezhették az évről évre egyre gazdagabb megemlékezést. A kezdetben egyházi ünnepség az évek során folyamatosan bővült, fáklyás menettel, mozsarazással, a városháza és a vár kivilágításával, sőt színi előadással is, a reformkori lapok is előszeretettel tudósítottak róla. A szabadságharc leverését követő néhány éves kényszerű szünet után a Zrínyi ünnepségeket a Bach-korszak idején is megtartották, s a nemzeti zászlókkal történő fáklyás

felvonulások a rendszer elleni tiltakozásnak is számítottak. A szigetváriak otthon is ünnepeltek, minden háznál megvendégelték ismerőseiket, a szegényebbek sem dolgoztak.

1867-től az ekkor megalakult Szigetvári Olvasóegylet szervezte a Zrínyi-kultusz világi eseményeit. Az egylet tiszteletbeli elnökévé Kossuth Lajost választották, aki ezt elfogadta, és 1870-ben Turinból írt hét oldalas levelében köszönte meg, amelyben méltatta Zrínyi „s 2500 többnyire névtelen félisteneinek” hősiességét. Kossuth üzenete új lendületet adott Szigetváron a Zrínyi-ünnepségek szervezésének, s egyben egy Zrínyi-szobor felállításának is. Az ország első Zrínyi-emlékműve 1878-ra készült el, lelkes adakozók jóvoltából. Az oroszlán szobrot ettől kezdve a szigetváriak minden évben megkoszorúzták szeptember 7-én, ma is a város egyik jelképe.

1917. szeptember 7-én külön egyesület alakult: a Zrínyi Miklós Múzeumegyesület, mely kizárólagos tevékenységének a Zrínyi-kultusz terjesztését szentelte, s az Olvasóegylet mellett lelkes szervezője lett a Zrínyi emlékünnepeknek, melyet még az 1918-tól 1921-ig tartó szerb megszállás alatt is megrendeztek. A két világháború közötti évtizedekben hasonlóan zajlottak az ünnepségek. Maga a Zrínyi-kultusz mind mélyebben beleivódott a szigetváriak tudatába, lelkébe. Találón fejezi ki ezt az érzést a helyi „Délvidék” c. lap az ünnep előestéjéről írt cikke: „Szeptember 6-án este Szigetvár utcáin szokatlanul nagy élénkség uralkodik. Minden idegent meglep a nagy forgalom és az ünnepi külsőség, melyet e kisváros ölt magára ezen a borús, őszi estén. Emberek százai sietnek hét óra után az utcákon. Ők tudják, hogy ünnep van. Át is érzi ezt Szigetváron minden és mindenki. Ezért a külső fény, az ünnepi dísz, melyet e napon öltünk. Bátran megkérdezhet a

csodálkozó idegen fiatalot vagy öreget, gyermeket vagy felnőttet, mert a kérdésre mindenki megadja gondolkodás nélkül a választ: ma van a Zrínyi-ünnep Szigetváron.”

A két egyesületnek oroszlánrésze volt abban, hogy Szigetváron meggyökeresedett a Zrínyi-kultusz, állandósultak a Zrínyi-ünnepségek, s a támogatások, közadakozásoknak köszönhetően évről évre gazdagodott a Zrínyi-gyűjtemény, mely magában foglalt a Zrínyi családra vonatkozó emlékeket, Szigetvár és Dél-Somogy történeti és kulturális emlékeit. A világháború utáni években a hatalom mind a múzeumegyesületet, mind az olvasóegyletet megszüntette, azonban a szigetváriak 1959-ben létrehozták a Szigetvári Várbaráti Kört, melynek alapító elnöke Molnár Imre gimnáziumi tanár lett, így új lendületet kapott a Zrínyi-kultusz.

Az egyesület fő célkitűzései voltak Zrínyi Miklós és hős bajtársai emlékének ápolása, Szigetvár és a Zrínyiek történelmi szerepének ismertetése minél szélesebb körben, a vár gondozása, karbantartásának, állagmegóvásának szorgalmazása, a szigetvári Zrínyi Múzeum munkájának támogatása, a település műemlékeinek védelme, a vár elestének évfordulóján, valamint a költő Zrínyi Miklós halálának évfordulóján megemlékezés tartása, a Szigetvárra irányuló idegenforgalom támogatása azzal a céllal, hogy a látogatók az áldozatos hazaszeretetben megerősödve, ismeretekben gazdagodva távozzanak a mártíromságig hű hazaszeretetnek e színhelyéről. Az egyesület tevékenysége meghatározó volt a Szigetvár hősi védelmének 400. évfordulóján rendezendő ünnepség előkészítésében, lebonyolításában, gyűjtőmunkája eredményeképpen számos, a Zrínyi családdal kapcsolatos nyomtatványt, térképet és egyéb tárgyi ritkaságot

sikerült beszerezni az elmúlt évtizedekben. A Várbaráti Kör az ismeretterjesztést előadások, konferenciák szervezésével is segíti: irodalomtörténeti és történészkonferenciái nagy népszerűségnek örvendenek. Az egyesület igyekszik Zrínyi Miklós örökségét beleplántálni a felnövekvő ifjúságba is, ezért évente honismereti pályázatokat, szavalóversenyeket, helyi, térségi és megyei történelemversenyeket hirdet. A Zrínyi-kultusz elevenen élt és él Szigetváron, ezt bizonyítják a szigetvári hős és dédunokája nevét felvevő egyesületek, intézmények is. Viselte/viseli Zrínyi nevét már filmszínház, gimnázium, cserkészcsapat, úttörőcsapat, múzeum, kávékocka, termelőszövetkezet, atlétikai klub, sportegyesület, íjászegyesület, szavalóverseny, vetélkedő, mozi, rockmusical, turisztikai egyesület, sőt még autósiskola is. A köztereken és a város intézményeiben számos alkotás hirdeti a Zrínyi család tagjainak emlékét. A Zrínyi-kultusz ápolása napjainkban is töretlen: szép példája ennek a minden esztendőben magas színvonalon megrendezett, sok ezer látogatót vonzó immár több, mint 180 esztendőős múltra visszatekintő Zrínyi Emlékünnepség, melyen nagy számban vesznek részt a helyi hagyományőrző egyesületek mellett magyar és nemzetközi alakulatok képviselői is.”⁴⁰

Turbéki Kegytemplom

Turbék Szigetvár külterületén, a városközponttól mintegy 3 km távolságra található a vár és a város töröktől való visszavételét követően kialakult búcsújáróhely Segítő Boldogasszonynak szentelt temploma. A búcsújáróhely közösségi szerepéről és a kegytemplom történetéről a „Zrínyi

40 A szigetvári Zrínyi-kultusz - Szigetvár város honlapja www.szigetvar.hu › sites › files › vegyes › zrinnyi_kultusz

Miklós – Szigetvár 1566” emlékévk (2016) honlapján részletesen is olvashatunk:

„Az első, e helyütt álló, még a 18. század elején fából és sárból épült kis kápolnát jelenlegi ismereteink szerint két szakaszban építették át: a szentélye 1756-ra, a hajója pedig 1770-re készült el. Ekkor létesítették a kegyhely gondozását végző szerzetesek hajlékául szolgáló, a kápolna mögött található, napjainkban elhagyatott ferences remetelakot is. Nevezetes főoltárképét, a passauai kegykép másolatát – egy, feltételezhetően korábbi Segítő Mária-ábrázolás helyére – a kápolnabővítés során, 1741-ben helyezték el. Az épület bizonyíthatóan török vonatkozású elemei közé tartozik a hódoltsági időszakból származó, a muszlim ima előtti rituális mosakodás célját szolgáló medencéből kialakított szenteltvíztartó, illetve néhány török fogas vésővel megmunkált, lépcsőként beépített faragott kő. Orgonája a pécsi Angster-műhelyben készült.

A templom lényegében a maival egyező alakját az 1910-es évek elején elvégzett átalakítás-felújítás eredményeként nyerte el, a homlokzatán ekkor a török és magyar állam a Szulejmán szultánra és – a korábbi feltételezések szerint hajdan e helyen állt – sírépítményére emlékező, kétnyelvű táblát helyezett el. Az 1939-ben felavatott másik tábláján olvasható szöveg az 1664. évi téli hadjárat kapcsán Turbék elfoglalására, valamint a szultáni türbe Segítő Boldogasszony tiszteletére történt 1689. évi felszentelésének aktusára hívja fel a látogató figyelmét. Az egykor híres zarándokhely népszerűsége, mely Mária mennybemenetele és születése napján, augusztus 15-én és szeptember 8-án tartott búcsúalkalmakkor a

környékbeli magyar, cigány, horvát és német hívek tömegeit vonzotta, napjainkra erősen megkopott.

A történeti-régészeti kutatások legfrissebb eredményeinek nyilvánosságra kerüléséig, egészen a legutóbbi időkig nem sikerült cáfolni azt az eredetmondának bizonyuló közvélekedést, amely szerint a kegytemplom a korábban muszlim zarándokhelyként működő és települést maga köré szervező egykori szultáni türbe helyén épült, és amely a szentély búcsújáróhellyé válását az ott elhelyezett, „törökverő” státussal felruházott Segítő Szűzanya-képpel hozta összefüggésbe. A 2013 óta tartó vizsgálatok eredményeként azonban a Zrínyi-Szulejmán Kutatócsoport a szigetvári és turbéki hadszíntér-, emlékezetpolitikai- és régészeti kutatások területén jelentős eredményeket ért el. 2015 őszén Szigetvár-Turbék Alsószőlőhegyen került beazonosításra Szulejmán szultán egykori türbéje. 2016 tavaszán-nyarán a kutatócsoport pedig feltárta a közvetlenül a türbe mellett található, Szokollu Mehmed által Szulejmán tiszteletére épített dzsámi maradványait, illetve a dzsámit U alakban közrefogó halveti derviskolostor (tekke) északi szárnyát is.”⁴¹

Bicsérdi Nemzetközi Művésztelep

Bicsérd község honlapján részletesen is olvashatunk a nemzetközi művésztelepről, amely az elmúlt években egyre nagyobb hazai és nemzetközi elismertségre tett szert: „A művésztelep, 1994-ben alakult pécsi, baranyai művészek és a Bicsérdi Önkormányzat, mint gesztor közös szövetségével. A művészek többsége legmagasabb szakmai végzettséggel

41 <http://www.szigetvar-zrinyi1566.hu/a-turbeki-segito-szuz-maria-kegytemplom/>

rendelkezik. Országos, sőt külföldi kiállításokon vesznek részt munkáikkal. Kezdetektől az a koncepció vezérelte a művésztelep tevékenységét, hogy egy olyan szellemi alkotóműhely jöjjön létre, amiben a képző- (festészet, grafika, szobrászat, fotó) és iparművészeti (kerámia, zománc, üveg) szekciók egy időben képviselik magukat. Sőt, ezen túlmenően időnként a társművészeket is felkérték, hogy gondolataikkal, alkotásaikkal jelenjenek meg, és hassanak a Művésztelep munkájára.”⁴²

A művésztelep nem sziget a faluban, hanem az értékteremtésen túl a helyi lakosság kulturális érdeklődésének szolgálatában áll.⁴³

Bicsérdi Burgonyafesztivál

A dél-dunántúli régió ezen térségében alakult ki egy burgonyatermelő bázis, amely főleg a burgonya vetőmag, valamint a burgonyafajták széleskörű bemutatására alkalmas.⁴⁴A kétnapos mezőgazdasági rendezvény szervezésében szorosan együttműködnek a környező települések és a helyi agrárvállalkozások. Az érdeklődők színvonalas szakmai, kulturális és gasztronómiai programokkal találkozhatnak. A *Burgonyafesztivál szakmai részében helyet kapott az egyre népszerűbb és elterjedtebb biogazdálkodás témakör. A több, mint egy évtizedes múltra visszatekintő rendezvény minden alkalommal hozzájárult az agráriumban érintett termelő, valamint értékesítő szervezetek közötti együttműködés szorosabbá tételéhez, ugyanakkor kiváló alkalom arra is, hogy a hazánkban egyre erősödő környezettudatos gondolkodás minél szélesebb körben terjedjen, főként a*

42 <https://bicserd.hu/index.php/hu/nemzetkozi-muvesztelep>

43 <http://kincsesbaranya.hu/>

44 <https://bicserd.hu/index.php/hu/burgonyafesztival>

*természethez közeli ágazatokban dolgozó fiataloknál szemléleti változást eredményezhessen.*⁴⁵

A Burgonyafesztivál az évek során komoly országos hírnévre tett szert, ahol a programok nem csupán a burgonyatermesztésről és fogyasztásáról szólnak, hanem a résztvevők és látogatók naprakész információkat szerezhetnek az agárágazatot érintő aktuális kérdésekről és pályázati lehetőségekről is. A népszerű rendezvény a helyi társadalom számára fontos közösség-szervező erővel bír.

⁴⁵<https://bicserd.hu/index.php/hu/burgonyafesztival>

Közösségi értékek Nyugat-Baranyában

Zrínyi emlékét ápolják a szigetvári hagyományőrök

Szigetváron egy 2007-ben alakult hagyományőrző egyesület színesíti a kulturális életet. Tóth Róbert, a Zrínyi Miklós Hagyományőrző Sport Egyesület elnöke is úgy fogalmazott, tevékenységük egy űrt tölt be, ami azelőtt hiányzott a város életéből.

- Korábban mindig vidéki együttesekkel, csapatokkal oldottuk meg a hagyományos Zrínyi napi hagyományőrző végvári bemutatókat. Úgy, mint a tábori élet illusztrálása, a fegyverzet, ruházat megismertetése, illetve csatabemutatók, a szigetvári várból való legendás kitörés eljátszása.

Tóth Zoltán úgy véli, sikerült is betölteni ezt az űrt. Fő céljuk hagyományőrzőként a Zrínyi-kultusz ápolása, méltó emléket szeretnének állítani Zrínyi Miklósnak és a többi várkapitánynak, illetve természetesen a velük halt végvári vitézeknek is.

- Kevesen tudják, hogy Szigetvár akkor egy nagyon fontos stratégiai pont volt – öt ostromot is megélt. Ebből három volt jelentősegteljesebb, élen az 1566-os csatával. Tíz évvel azelőtt is volt egy 40 napos ostrom, ahol Horváth Márk kapitányságával tartották meg a várat sikeresen a 40 ezer fővel támadó török sereg ellen. Akkor az egyik felmentő sereg élén érkezett meg Zrínyi Miklós horvát katonáival, hogy később aztán életét adja később a harcokban.

Tóth Róbert elmondta, az egyesület taglétszáma 30 fő körül mozog, de nagy a fluktuáció. Sok a fiatal, akik idővel tovább tanulnak, elkerülnek

Szigetvárról, elköltöznek. Ugyanakkor mindig érkeznek újak is. Többen vannak 40-50 évesek is, ők az igazán megrögzött hagyományőrök.

A Zrínyi Miklós Hagyományőrző Sport Egyesület mára országos hírnévre tett szert. Az ország számos szegletéből kapnak meghívást várjátékokra: Eger, Sárvár, Tata, Babócsa, Simontornya, Kőszeg, Kapuvár, stb. Több helyszínen már visszatérő vendégeknek számítanak. Az egyesület vezetője szerint ehhez a színvonalas munkához azért hozzájárulnak a folyamatosan bővülő és minőségibbé váló kellékek is.

- Rendszeresített próbákat természetesen tartunk, de amikor a várjátékok már hétről-hétre érik egymást, akkor már csak a helyszínen tudunk gyakorolni. Pénteken érkezünk a helyszínre, megkapjuk a csata forgatókönyvét, haditanácsot tartunk. Felvesszük a ruházatot, gyakoroljuk a vívást. Egy ilyen hosszú hétvégén általában 150-200 hagyományőrző gyűlik össze.

A szigetvári egyesület a török és a magyar oldalt is egyaránt kész eljátszani, már mind a keresztény, mind a muzulmán sereghez van felszerelésük.

Ahogy azt Tóth Róbert elmondta, 2007 után nem kellett sok idő ahhoz, hogy a város, majd Baranya, majd az egész ország megismerje őket.

Krumpli van a porondon Bicséreden!

Egy egészen különleges fesztiválnak ad otthont Bicsérd, amit már két évtizede lankadatlanul szerveznek a helyiek. A Bicsérdei Burgonyafesztivál nem csak azért unikum, mert ezt a különleges növényt helyezi a középpontba, hanem mert túl a

szórakoztatáson szakmai beszélgetéseket is tartalmaz a program, ami a növénytermesztőket is a kis faluba csábítja.

- Tavaly lett volna 20 éves a Bicsérdi Burgonyafesztivál, 2000-ben a milleniumi év kapcsán szerveztük ezt először meg – mondta Vér József polgármester, aki annak idején maga is a fesztivál életre hívásának szorgalmazója volt.

- Többen összedugtuk a fejünket, hogy jó volna csinálni egy fesztivált Bicsérdnek, ugyanakkor nem volt semmi olyan karakteres jelenség, ami alapját adhatta volna egy ünnepségnek. Itt egy sertéstelep, egy tehenészet és szántóföld, más semmi. Viszont érkezett egy cég, ami elég nagy területen, több mint 20 hektáron foglalkozott burgonyatermesztéssel, így adódott az ötlet: a burgonya képezze alapját Bicsérd fesztiváljának.

A polgármester elmondta, az első programtervek között sok szakmai jellegű volt még – fajtabemutatók, tenyésztői beszélgetések. Ez azért volt hasznos, mert a háziasszonyok kaphattak ötleteket, milyen fogásokhoz milyen burgonya illik, mit érdemes kipróbálni.

Bevonták a szakmai részbe a kaposvári és a keszthelyi egyetem agrárszakembereit is, akik örömmel látogattak a Bicsérdi Burgonyafesztiválra.

- Adta magát az ötlet, hogy a szakmaiság mellett a gasztronómia is helyt kapjon, így a fesztivál kibővült a sütés-főzéssel, ahol gyakorlatilag bármilyen burgonyából készült ételt el lehetett készíteni a lelkes jelentkezőknek. És persze egy kis főzőversenyt is belevittünk a programba.

- Végül a szakmai és a gasztronómiai részhez hozzátartoltuk a kulturális programokat, mert rájöttünk, nehéz az embereket ott tartani pusztán tudományos beszélgetésekkel és főzőversennyel. Így lett teljes a Bicsérdi

Burgonyafesztivál programja, ahol már koncerteket szerveztek neves előadókkal, bállal és tűzijátékkal zárult a nap. Nyilván gyerekprogramok is voltak a családosok számára, illetve sok-sok szórakoztató egyéb produkciót szerveztek.

- Az első években egyről egyre csak nőtt a látogatók száma, meredeken ívelt felfelé a Burgonyafesztivál látogatottsága. Viszont erősödött a konkurencia, a környéken és a régióban sok kistelepülés talált ki valamilyen fesztivált. Bicsérd közel esik Pécshez, és Pécsen is pörgött a kulturális élet számos programsorozattal. Egyre nehezebbé vált tömegeket megszólítani. Nem lett könnyebb a szervezés sem, mivel egy ilyen rendezvénynek magas a költségvetése, a Bicsérdi Burgonyafesztivál pedig hagyományosan teljesen díjmentes volt.

Vér József elmondta, könnyítve ezen a helyzeten, sok környező település vezetőivel leültek egyeztetni, hogy a naptárban ne egymásra szervezzék a programokat, egymást gyengítve. Így is óriási a kínálat a fesztiválok terén.

- Emlékszem, az első években mennyien jöttek a Burgonyafesztiválra. Az utakon terelni kellett a forgalmat, kordonokat helyeztek ki, polgárőrök vigyázták a rendet. Sajnos 2020-ban a fesztivál elmaradt, és nehéz lesz helyreállni, újból megtartani a programokat.

Meglelték a török idők nagy emlékeit Szigetváron

Az elmúlt években nagy régészeti áttörés volt Szigetváron: egy pécsi csapatnak sikerült lokalizálni a török kori város főbb épületeit: a korabeli dzsámit, a derviskolostort, a várfalakat és Szulejmán szultán türbéjét. Ezek az eredmények nem csak hazánkban jelentősek, a Szulejmán szultán halála helyeként szolgáló baranyai kisvárost a törökök is figyelemmel kísérik.

Pap Norbert, a PTE Természettudományi Karának tanszékvezető egyetemi tanára, csapatával jó pár évig dolgozott Szigetváron, míg összegezve a leleteket bejelentette az eredményeket.

A szakember ismertette, a török uralmat megelőző időszakban Szigetvár már sokkal fontosabb települése volt a régiónak, mint manapság. Akkoriban Péccsel együtt a térség legfontosabb városa volt, és ezt mindenekelőtt erődítményének köszönhette, ami kétségtelenül jól védhető volt, a 16. században egyenesen bevehetetlennek tartották.

- A település szigetekre épült, egy tó és egy hozzá tartozó mocsárvilág vette körül. Az akkori Magyarországon három fő erődítményről beszéltek: Gyuláról, Egerről és Szigetvárról. Szigetvár gyakorlatilag a Dunántúl kulcsa volt, így érthető, hogy miért volt fontos az oszmánoknak elfoglalni ezt a várat 1566-ban – mondta Pap Norbert.

- Az ostromot követően a törökök egészen 1688-1689-ig uralták Szigetvárt. 1689 februárjában vették vissza a keresztény csapatok. Ezt követően Szigetvár szerepe még fennmaradt helyőrségi városként, de hamar túlnőtt rajta Pécs, de még Kaposvár is. Egy provinciális környezetben, kisvárosként

fejlődött csak tovább. A 18. században még volt egy illúzió, hogy szabad királyi városként komolyabb fejlődés elé nézhet, de ez nem történt meg.

Pap Norbert szerint, ha mindezt végiggondoljuk, érthető, hogy Szigetvárt egyedül ennek az időszaknak az emlékezete az, ami fontossá teszi. Az 1566-os esztendő és az 1689-es között időszak volt az igazán fontos a város életében – többek között azért is, mert az oszmánok számára, Szulejmán szultán miatt egy szakrális helyszínt jelentett. Ezen a két évszázadon kívül Szigetváron nem igazán történt semmi.

- A Zrínyi-kultusz az, amiért tovább él az emberek emlékezetében. A dédunoka Zrínyi Miklós az, aki őse krónikáját papírra vetve állított emléket neki a Szigeti veszedelem című művében. A Zrínyi családnak a várvédő Miklóson kívül senkije nem kötődött Szigetvárhoz. A családnak is ő a legismertebb tagja. Jelentősebb alakok még az író Miklós, a hadvezér Péter, és Péter lánya, Ilona. Utóbbi pedig édesanyja II. Rákóczi Ferencnek.

Úgy vélekedett, Szigetvár életét áthatja a Zrínyi-kultusz. A hagyományőrzés, a történelmi múlt sokkal inkább jelen van, mint például Mohácson, ami szintén egy sorsfordító eseménynek szolgált helyszínéül. Érdemes megjegyezni, hogy a Szigetvári Várbaráti Körnek mintegy 300 tagja van, ez nem akármilyen szám egy civil egyesület részéről. Mohácson nem igazán találni ilyenre példát.

- A török emlékek megszületéséhez tudni kell, hogy az öreg Szulejmán szultán ugyanazon a napon halt meg, mikor Zrínyi Miklós maradék vitézeivel hősiiesen kitör a várból. Az oszmán vezérkar, azért, hogy ne törjön ki zavar

a seregben, nem jelentette be a halálát a katonák között. Valószínűleg belső szerveit eltemették helyben, testét viszont később Isztambulba vitték.

A kutatók arra jutottak, a szultáni sátor helyén rögtön egy nagy türbét, mauzóleumot emeltek, mellé pedig egy dzsámit építettek. Miután berendezkedtek, a derviseknek egy L-alakú kolostort létesítettek, ennek egy szárnya vendégház volt. Egy kaszárnya is létezett Szigetváron, az egészet pedig egy palánkerőddel, bástyákkal vették körül. A hely a törökök számára egy különleges zarándokhelyszíneként is funkcionált. Az épületegyüttestől dél felé volt található a polgári település.

- Ez az épületkomplexum egészen 1689-ig fennállt. Miután a keresztény csapatok visszavették a várat, lebontották és széthordták az épületeket, a talált értékeket eladták, majd az egész feledésbe merült. Mi 2013 és 2020 között dolgoztunk itt. Sikerült megtalálnunk a fő épületeket, kiásni őket. Számos leletet produkáltunk, rengeteg vizsgálatot végeztünk. Ennek köszönhetően ma már tudjuk, hogyan született meg a hely, kik és hogyan létesítették, kik és hogyan éltek ott. Jó, hogy Szigetvár a törökök emlékezetben még ma is fontos helyszín, így a mi eredményeink is nagyobb visszhangot kaptak. Számos filmet készítettünk róla, több tévétársaság is megkeresett minket. Szerencsére érdekli az embereket, van perspektíva a leletek jövőjét illetően.

- A Szigetvárt érintő kormányhatározat szerint a területet állami kézbe kell vonni és egy múzeumi létesítményt kellene létesíteni rajta. Sajnos jelenleg számos más kérdés foglalkoztatja a döntéshozókat, de tervdokumentáció van, megvalósíthatósági tanulmányok készültek.

- Az első tervek szerint évi 100-200 ezres látogatószámot kellene produkálni, ami egy simán megugorható szint – Egerbe évente 470 ezren látogatnak el, és még a kisebb jelentőséggel bíró siklósi vár is eléri a százezres látogatószámot. Csak a megfelelő infrastruktúrát kell kiépíteni.

Minden évben egyszer Szentlőrinc a magyar mezőgazdaság központja

Pécs és térségének gazdasága terén a bányászat megszűnése után a hangsúly áttevődött a mezőgazdasági szektorra. Tökéletesen példázza ezt a folyamatot a tény, hogy a rendszerváltást követően nem sokkal, 1994-ben útjára indult egy olyan, agrárszektor támogató rendezvény, ami mára nem csak a régió, hanem az egész ország területén hagyományosan meghatározó eseménye lett: a Szentlőrinci Gazdanapok.

Pohl Marietta, a rendezvényt szervező Baranya Megyei Vállalkozói Központ Alapítvány ügyvezető igazgatója is ezt hangsúlyozta, véleménye szerint a Szentlőrinci Gazdanapok, a régió legnagyobb agrárkiállítása, nem csak Baranyára van hatással.

- Amellett, hogy eredetileg az agrárium áll a rendezvény központjában, ma már az élelmiszeripar teljes vertikuma be tud mutatkozni, ez pedig teljesen egyedülálló. Pár éve már kiemelt lehetőségnek számít a helyi termelők és termékeik számára, és minden évben más ágazatot, másik szegmenst helyezünk a fókuszba – mondta.

Tovább népszerűsödött a rendezvény a gasztronómiai programokkal és azzal, hogy már 2012 óta itt rendezik meg a Nemzeti Vágta előfutamát, a Szentlőrinci Vágtát. Ez utóbbi is nagyon sok látogatót vonz. A legutóbbi rendezvényt 2019-ben, több mint 20 ezer fő látogatta meg, a kiállítók száma ismét 400 fölé emelkedett, gazdag szakmai kínálatot nyújtva az érdeklődőknek.

- Harmadik éve már nemzetközivé is vált a vásár, minden évben megjelenik egy-egy kiemelt külföldi partner, aki megjelenési lehetőséget kap. Azért fontos ez, mert a hazai termelők így pluszpiacot szerezhetnek, hiszen ők is kapnak majd megjelenési lehetőséget a külföldi vásárokon, ahol az alapítvány égisze alatt mutathatják be termékeiket – vázolta az ügyvezető.

A Szentlőrinci Gazdanapok jelentősége együtt fejlődött a vásárral, véli Pohl Marietta. Kezdetektől fogva jelen volt a szakma, s mellettük évről-évre egyre több, a színes kínálat és a hazai élelmiszerek iránt érdeklődő család is kilátogatott a rendezvényre. Kiderült, igény van a kiállítás kínálta párhuzamos gasztronómiai és szórakoztató rendezvényekre. Számos versenyt szerveznek minden évben több korosztály számára, minden évben népszerű például a traktoros ügyességi verseny, vagy a legutóbbi években elindított Gazdanapok ÁSZAI vetélkedése.

- A Szentlőrinci Gazdanapokkal egyértelműen kijelenthető, hogy a kisváros felkerült az országos vásártérképre – tette hozzá.

Egy multifunkciós, komplex rendezvény

A Szentlőrinci Gazdanapok története egészen 1994-ig nyúlik vissza, ekkor rendezték meg először.

Az ötletgazda egy amerikai tanácsadó volt, aki a PEACE CORPS megbízásából érkezett a Dél-dunántúli térségbe. Akkoriban gyakorlat volt, hogy az Unió közvetítésével anyagi és szellemi támogatással is ellássák a Kelet-Európai államokat. Önkéntes tanácsadók segítették a piacgazdaság bevezetését a rendszerváltás után. A Gazdanapok ebből következő ötlet volt, a külföldi országokban már tradicionális mezőgazdasági vásárok mintájára.

A Baranya Megyei Vállalkozói Központ legnagyobb projektjévé vált az 1994-ben először megrendezett Szentlőrinci Gazdanapok mezőgazdasági és élelmiszeripari szakkiállítás és vásár. A kiállítók száma évről-évre nőtt, s a folyamatos „építkezésnek” köszönhetően a rendezvény rövidesen az ország egyik fontos szakmai vására lett, s a mai napig az.

A szentlőrinci vásártér a település határán ideális helyszínnek bizonyult, az évek folyamán pedig uniós források segítségével fokozatosan fejlesztették a kiállítócsarnokokat, a kiállítást szolgáló füves szabadterületet és a programokhoz szükséges infrastruktúrát – az összesen több mint 8 hektáros területen. A csarnokokon kívül a kiállítás alatt további mobil pavilonokat, rendezvénystruktúrákat és különféle installációs elemeket is használhatnak a kiállítók. 2014-ben megépült a Kistermelők Háza, amely szintén multifunkciós, benne a helyi kistermelőket szolgáló rendezvények, s különféle szakmai és közösségi események kapnak helyet. Különleges elemnek számít még a

területen kialakított Kemencés Udvar és a gazdasági állatok bemutatását szolgáló fa-szerkezetes karám és épületkomplexum.

Több szektorra osztódik a Szentlőrinci Gazdanapok tematikája: a rendezvényen mezőgépekkel és különféle technológiákkal lehet találkozni, de mellette a növénytermesztés és az állattenyésztés is porondon van, illetve az élelmiszeripari termékek igen széles palettáját is elhozzák az élelmiszergyártók és kistermelők. A kevésbé látványos, de annál hasznosabb ágazatok is helyt kapnak, mint az agrárokztatás, a finanszírozás, agrármédia, érdekképviseltek. Gyakorlatilag a mezőgazdaság minden részletét meg tudja ismerni az, aki kilátogat a szentlőrinci kiállításra.

Nem csak ezért a komplexitásért egyedülálló ez a rendezvény, hanem mert a kiállítások mellett a szakmai beszélgetések, konferenciák is helyt kapnak, ahová neves előadókat hívnak meg.

A Szentlőrinci Gazdanapok céljait már az első években világosan megfogalmazta a szervező, benne sok még ma is ugyanaz. A Gazdanapok fontos szakmai célja ma is, hogy az ország és a régió teljes mezőgazdasága képviseltesse itt magát valamilyen formában, mutassa meg a gazdálkodóknak a mezőgazdaság fejlődését, ösztönözze őket a folyamatos fejlesztésre, hogy versenyképességük és ezzel a vidék fejlesztése fenntartható legyen. Ennek érdekében bemutatják a legújabb módszereket, technológiákat és innovációkat. Fontos gazdasági küldetésük, hogy a „profik” mellett a Gazdanapok segítse megismerni a kezdő vállalkozókat, az ős- és kistermelőket, szolgáltatókat és a helyi kézművesek termékeit.

Persze egy ilyen komplex rendezvény nem szigorúan a mezőgazdasági ágazat képviselőinek, résztvevőinek és szakértőinek született meg, remek program a családok számára is. A Szentlőrinci Gazdanapokon figyelnek a gyerekekre, így a háttérben légvárak, zenészek, gyerekprogramok is mindig akadnak, s a vásári forgatagban sok finomságot lehet kóstolni az őstermelőktől és sok apróságot hazavinni a kézművesektől.

A gasztronómia is helyt kapott

A Kemencés Udvar, mint első ilyen „kiállítási udvar” többek között azzal a szándékkal jött létre, hogy a klasszikus, vidéki gasztronómia hagyományait ápolja. Itt csakis igazi házi termékekkel találkozni, saját hústermékekkel, saját zöldségekkel és gyümölcsökkel, saját kenyérrel és tésztával az import termékek helyett. A régi ízekbe kóstolhatnak bele azok, akik a rendezvényen betérnek az udvarba. Rendszeresen készülnek a kemencés ételek és sok nemzetiség is megfordult már itt, hogy bemutassa a hagyományos fogásokat – mint pl. a svábok, a horvátok és szerbek.

Segítő kéz a kistermelőknek

Az ötlet külföldi minta nyomán született meg – a cél egy olyan helyszín létrehozása volt, ahol segíthetik piacra juttatni, majd mentorálni a kisebb vállalkozásokat. Ez egy jó lehetőség rendszeres piacok tartására a lakosság számára is, de akár konferenciák színteréül is szolgálhat.

A Kistermelők Háza egy speciális helyszín a rendezvényen belül a szentlőrinci vásártéren. Dióhéjban ez egy interaktív és multifunkcionális bemutató és rendezvénytér, ahol a térség termelőit és kisvállalkozásait igyekeznek segíteni.

Fontos eleme még a szolgáltatásoknak, hogy 2010-től egy új funkcióval is bővült a rendezvény centrum: zártkörű rendezvényeket, vállalati partikat és tréningeket is tarthatnak igény szerint a Kemencés Udvarban, vagy valamely pavilonban.

Közösségi tevékenységek aktuális trendjei, tendenciái

Egy adott település közösségi tevékenységei hűen tükrözik a helyi társadalmi csoportok igényeit, célkitűzéseit. Baranyában is jól érzékelhetőek azok a társadalmi mozgásfolyamatok, amelyek azt mutatják meg, hogy a cselekvő, önszerveződő helyi közösségek milyen módon, milyen tevékenységi körben fejtik ki a társadalmilag hasznos, az egyén és a közösség számára is értéket teremtő tevékenységüket. A helyi közösségek működését többnyire állami szervezetek, intézmények, a települési önkormányzatok, sőt vállalkozások is támogatják, segítik. Az ő érdekeiket is szolgálja a helyi társadalom fejlődése, a közösséget érintő problémák, kihívások megoldása, a helyi értékek megőrzése.

A közösségi tevékenységek egyik markáns eleme az adott területen működő, intézményesült, formalizált szereplőkből álló nonprofit szektor, amelyet jól kiegészít a helyi civil társadalom. E két vonalon zajló közösségi mozgásfolyamatok együttesen töltik be azt a közösségformáló és közösségépítő szerepet, amelyek segítségével a helyi közösségek értékei megőrizhetők, fenntarthatók és fejleszthetők.

A Baranya megyében megfigyelhető sajátosságok és tendenciák hasonlóak az országos jellegzetességekhez: jól látható, hogy elsősorban a városok, a központi jellegű nagyobb települések rendelkeznek nagyobb szervezetszámmal, illetve olyan civil kezdeményezésekkel, amelyek jelentősebb, kitűzött céljaikkal és felvállalt feladataikkal összhangban álló nagyságrendű bevételekkel rendelkeznek. Vizsgálataink alapján jól látszik, hogy elsősorban a klasszikus civil szervezetek (magánalapítványok és

társadalmi szervezetek) rendelkeznek kisebb forrástömeggel, a hiányzó forrásokat azonban részben kompenzálhatják a szervezeti célok megvalósításában közreműködő önkéntesek. A közösségi tevékenységek iránti helyi igények, a tenni akaró cselekvő közösségek, illetve a helyi szinten jelentkező gazdasági, társadalmi és környezeti feladatok és kihívások mellett a kitűzött célok megvalósításához szükséges források is elengedhetetlenek, azonban a kisebb, kapcsolatokkal és információkkal, valamint a forrásszerzéshez szükséges kompetenciákkal mérsékeltebben rendelkező társadalmi szervezetek sok esetben hátrányban vannak olyan szervezetekkel szemben, ahol ezek az erőforrások rendelkezésre állnak. Mindezek alapján kiemelt fontosságú e társadalmi szervezetek és közösségi kezdeményezések felkarolása, támogatása.

A térség több települése gazdasági és társadalmi szempontból is komoly kihívásokkal küzd, jelentős a munkanélküliség, az elvándorlás és a lakosság elöregedése is. Hiba volna azt állítani, hogy e kedvezőtlen tendenciák erős közösségi tevékenységek esetében egyik napról a másikra megfordulnak, azonban az összetartó, cselekvő, helyzetük javításáért tenni akaró közösség olyan alapot jelenthet, amelynek keretei között az egyének és a helyi közösség is könnyebben alkalmazkodhat a változó gazdasági, társadalmi környezethez és a folyamatosan jelentkező kihívásokhoz.

A közlekedés, elérhetőség, megközelíthetőség, valamint az információs, kommunikációs technikák folyamatos fejlődése eredményeként az elmúlt években lényeges trendként jelent meg, hogy e vívmányok segítségével lehetőség nyílt különféle rendszerek, szervezetek digitális és fizikai összekapcsolására, amelyek új típusú tevékenységeket és termelési

folyamatokat, valamint a foglalkoztatás új formáit eredményeztek világszerte. A több területen megfigyelhető stagnáló, vagy fogyó népességből, illetve az elöregedő helyi közösségekből, illetve a jelentős foglalkoztatók hiányából következő munkaerőpiaci kihívásokat tovább fokozta, illetve az adott területeken rendelkezésre álló humán erőforrás mennyiségét jelentősen csökkentette a fejlettebb, kedvezőbb életfeltételeket biztosító centrumterületekre történő áramlás. A munkaerő mobilitásának exponenciális növekedése több területet is hátrányosan érinthet, amellett, hogy az elérhetőség és megközelíthetőség javulásával sokkal könnyebben érhetően el a külvilág számára érdekes térségek és ismerhetők meg a helyi értékek, vagy éppen termékek, szolgáltatások. Nyilvánvaló, hogy e változások a helyi közösségek számára komoly kihívásként, ha úgy tetszik, versenyhelyzetként jelentkezhetnek. Ez a helyzet azonban nem statikus: a centrum-periféria jelleg a múltban is viszonylag gyorsan megváltozott, ha a korábbi versenyelőnyök megszűntek, vagy éppen újabbak keletkeztek: ezzel kapcsolatban fontos megtalálni azokat a sajátos, különleges erőforrásokat és értékeket, amelyek segítségével a jelen pillanatban kedvezőtlenebb helyzetben lévő közösségek a 21. században is megmaradhatnak és tovább fejlődhetnek.

Az aktuális tendenciák áttekintésénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk a jelenlegi járványhelyzetet sem. Kiadványunknak nem célja a COVID-19 járvány részletes bemutatása, azonban a járványt megelőző időszak társadalmi folyamatai komoly változáson mentek keresztül az elmúlt évben, amelyek a helyi közösségi tevékenységekre is jelentős hatást gyakorolnak. A globális járványhelyzet 2020 márciusától a világ minden részén szigorú gazdasági, társadalmi korlátozások bevezetését eredményezte: ezek a

járvány megfékezése érdekében tett intézkedések szinte mindenhol az egyes országok lezárásához, a ki- és beutazás megszüntetéséhez, az országon belüli mozgás korlátozásához, a szociális távolságtartás előírásához vezettek. Ezek az intézkedések azokat a gazdasági tevékenységeket, amelyek alapvetően az állampolgárok szabad mozgásához, helyválttatásához kötődtek (hazai és belföldi utazás, turizmus, valamint a kapcsolódó szolgáltatások: vendéglátás és turizmus, rendezényszervezés, kreatív iparágak, reklám, rendezvény, kulturális ipar), szinte azonnal leállította. A globalizáció korábbi diadalmenetét, illetve az emberek és áruk szabad és gyors mozgását nagyon hamar a különféle mértékű korlátozások, illetve a bezárkózás váltotta fel.

A közösségi tevékenységekre a járványhelyzet három fő területen gyakorolt, illetve gyakorol hatást. Az első és talán leglényegesebb jelenség, hogy a korlátozások és a társadalmi távolságtartás jelentős mértékben felértékelik a közösségi tevékenységek iránti társadalmi igényeket, amelyek a korábban talán kevésbé értékelt, közös, cselekvő összefogással végzett tevékenységek meghatározó társadalmi szerepkörére világítanak rá. A második következmény, hogy a járványhelyzet negatív gazdasági hatásai csökkenthetik a rendelkezésre álló humán és pénzügyi erőforrásokat, amelyek hiányában a közösségi szereplők egy része hosszabb távon előreláthatóan nem lesz képes maradéktalanul ellátni felvállalt feladatait, ezért (ezen a területen is) felértékelődik az állami és önkormányzati támogatás iránti fokozottabb igény. A harmadik következmény, hogy a helyválttatás és az utazás korlátozásával a hazai, kisebb távolságra fekvő területek kulturális kínálata és természeti értékei is felértékelődhetnek.

Ezekkel az értékekkel, örökségelemekkel foglalkozó társadalmi szereplők, valamint az értékek megőrzésére, termelésére, elosztására és fogyasztására fókuszáló közösségi kezdeményezések szintén új megvilágításba kerülhetnek, és ezt a helyzetet kedvező esetben a járványhelyzetet követően is meg tudják majd őrizni. Egyértelműen látszik, hogy a közösségi tevékenységeknek a krízishelyzet kezelésében és a régi-új világ felépítésében is meghatározó szerepe lesz majd.

Összegzés és jövőkép

A kötet Nyugat-Baranya településeinek közösségi múltját, jelenét tárja fel, elemzi. Segít felismerni azokat a folyamatokat, amelyek együttesen kijelölik a térség gazdasági-társadalmi fejlesztésének az irányát. A települések civil, öntevékeny közösségei fontos szerepet töltenek be a helyi társadalom egészséges működésében, és ezzel közvetett módon az adott település gazdasági-társadalmi fejlődését is befolyásolják.

A Baranya Megyei Önkormányzat – amelynek feladata a vidék- és területfejlesztés irányítása, koordinálása – a *„Baranya Megyei Területfejlesztési Koncepció – 2030”* című középtávú csomagtervében a megyét 2030-ra, mint a fejlődést előtérbe helyező, az erőforrásokkal fenntartható módon gazdálkodó, a társadalmi felzárkózásban is eredményes térségként vizionálja. A koncepció a térségi célok eléréséhez a társadalmi folyamatok pozitív irányú erősítését is szükségesnek tartja. Különösen vonatkozik ez Nyugat-Baranyára, amelyet a megyei területfejlesztésünk kiemelten fejlesztendő zónának tekint.

A megye e két nyugati járása jellemzően aprófalvas; periférikus elhelyezkedésű települései vannak. Ezek a kisközségek, falvak mind társadalmi, mind gazdasági szempontból súlyosan hátrányos helyzetűek, melyeket a nagyfokú tőkehiány, és az ezzel együtt járó munkanélküliség jellemez. A térség falvaiban kisszámú, előregedő lakosság él, a demográfiai mutatók a népességfogyás további erősödését vetítik előre. A helyi lakosság iskolázottsága, képzettsége, egészségi állapota elmarad az országos átlagtól; többségük – mivel megélhetést nyújtó csekély földterülettel sem rendelkezik, többnyire idény-, illetve közmunkát végez vagy szociális segélyből él.

A megye egészére vonatkozó középtávú, 2030-ig történő fejlesztési koncepcióban Nyugat-Baranyát olyan térségnek tekintjük, ahol kiemelt gazdasági, társadalmi (egészségügyi, oktatási-közművelődési, kulturális) fejlesztésekre van szükség. Ennek érdekében meghatároztuk azokat a területi célokat, amelyek segítenek a nyugat-baranyai kistéleplések gazdasági, társadalmi felzárkózásában. A területi céljaink a Szigetvári és a Szentlőrinci járásban elsősorban és kiemelten a helyi gazdaságok fejlesztésére, a tartós növekedésre képes gazdaság megteremtésére irányulnak. Ezzel együtt, és ezek mellett nagy hangsúlyt kapnak azok a fejlesztési törekvéseink, céljaink, amelyek a járások falvaiban élők társadalmi felzárkózását segítik a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok életkörülményeinek javításával, a társadalmi szegregáció visszaszorításával. Ezek eléréséhez a megyei területfejlesztési koncepciónk prioritásként határozza meg az élhetőbb települések, élhetőbb közösségek kialakítását szolgáló intézményi fejlesztéseket, az egészségtudatosság és egészségügyi prevenció erősítését. E körben intézkedéseket, beavatkozásokat is ajánlunk, amelyek a nevelés-, a művelődés- és szemléletformáló, prevenciós szolgáltatások fejlesztését, a társadalmi együttélést segítő közösségfejlesztő és kulturális tevékenységeket támogatják. A társadalmi felzárkózás térségi megvalósításában az újabb megyei területfejlesztési koncepciónk külső, nem intézményesített társadalmi szervezetek bevonásával is számol abból a felismerésből, hogy a tudatos, önfenntartásra képes helyi lakosság kialakulásának alapvető feltétele a közösségi kapcsolatok felélesztése. Ez a területfejlesztési szemlélet felértékeli a helyi, önszerveződő csoportok, közösségek tevékenységét, ezért támogatjuk azokat, amelyek a területfejlesztési céljainkkal összhangban vannak. Elsősorban olyan helyi szerveződések fontosak ebből a szempontból, amelyek részt vállalnak a közösségek megerősítésében, a társadalmi kohézió, a

helyi és a baranyai identitás megerősítésében. A helyi szintű közösségfejlesztés – különös tekintettel a szociálisan veszélyeztetett társadalmi csoportok esetében – , a helyi kulturális, szellemi értékek ápolása, valamint az épített és a természeti környezet helyi védelme együttesen: a nagyobb léptékű társadalmi felzárkózás folyamatának láncszemei. Tapasztalati tény – és ezt megerősítik a jelen kötet elemzései is –, hogy a szervezettebb, aktívabb, öntevékenyebb helyi csoportok jobban, eredményesebben hatnak a helyi társadalmi folyamatokra, erősebben képesek befolyásolni a helyi közösség mindennapi életét, mint a külsős intézmények vagy a közsféra intézkedései. A valódi szemléletváltást, az értékváltást a közvetlen emberi kapcsolatok, az emberi tényezők tudják legjobban elősegíteni.

A gazdasági, infrastrukturális fejlesztések önmagukban nem eredményeznek fejlődést; a társadalmi közeg életképessége, kulturális színvonala, fogadókészsége is szükséges hozzá. A 2030-ig tervezett területfejlesztési koncepciónkban a helyi közösségek, civil szervezetek jelenlétét, közösség erősítő pozitív hatását is figyelembe vettük.

Mivel Nyugat-Baranya térségében a társadalmi felzárkózás prioritásként jelentkezik, ezért a Szentlőrinci és a Szigetvári járásban a helyi lakosság életminőségét közvetlenül érintő tevékenységeket, civil szerveződéseket a helyi közösségekkel, helyi társadalmi szereplőkkel együttműködve a jövőben még hangsúlyozottabban kívánjuk támogatni.

dr. Óri László

Baranya Megyei Önkormányzat

Községi elnöke